

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 3, June 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.866

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 17.04.2020 Kabul Tarihi: 02.06.2020

Atıf Künyesi: Hakan Gökpinar, "Mondros'tan San-Remo'ya Avusturya Basını'nda Anadolu Türk Direnişi; Panislamizm ve Bolşevizm'in Rolü", *History Studies*, 12/3, Haziran 2020, s. 1027-1056.

Mondros'tan San-Remo'ya Avusturya Basını'nda Anadolu Türk Direnişi; Panislamizm ve Bolşevizm'in Rolü

From Mudros To San-Remo, Anatolian Turkish Resistance in The Austrian Press The Role of Panislamism and Bolshevism

Dr. Hakan Gökpinar

ORCID No: 0000-0002-5965-6448

Bartın Üniversitesi

Volume 12
Issue 3
June
2020

Öz: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan Monarşileri çok uluslu birer devlet olarak Almanya'nın safında yer almışlar ve I. Dünya Savaşı sonundaki mağlubiyetlerinin yanısıra her ikisi de çok uluslu olma özelliklerini yitirerek ortak kaderi paylaşmışlardır. Her iki monarşi de itilaf devletleri ile birer ateşkes antlaşması imzalamışlarken, Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Ateşkesi'nden sonra Anadolu'nun itilaf devletlerince işgaline karşı hem ulusal hem de dinsel nitelikli bir direniş ve kurtuluş hareketi başlamışken Avusturya'da ne buna benzer bir direniş ne de kurtuluş savaşı söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada, Avrupa'yı yaklaşık iki yüzyıldır meşgul eden ve doğal sınırlarını aşır Asya'nın derinliklerine kadar gelişen "Şark Meselesi" çerçevesinde; Avusturya basınının emperyalizme karşı Anadolu'daki Müslüman-Türk direnişi; bu direnişte Bolşevizm ile Panislamizm'in etkileri ve Panislamist düşüncenin ekonomik yayılma yarışındaki Bolşevik Ruslarla İngiltere tarafından araçsallaştırılmaları konu edilmiştir. Bu bağlamda, siyasi ve askeri bu gelişmelerin, itilaf devletlerinin yayılmacılığına karşı bir direniş süreci yaşamayan, İslam dinine olduğu kadar Bolşevizm'e de mesafeli duran eski müttefik Avusturya'nın basınında nasıl algılandığı ve değerlendirildiği sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

30 Ekim 1918 Mondros Ateşkesi'nden Sevr Barışının koşullarının netleştirildiği San Remo Konferansı kararlarının yankılarının sürdüğü Ağustos 1920'ye kadarki döneme ait ulusal ve bölgesel nitelikli Avusturya Basını'nın bu çalışmada akademik düzeyde ilk defa yayınlanan haber ve analiz metinlerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya Basını, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu Direnişi, Panislamizm, Bolşevizm, San Remo

Abstract: In World War I, the Ottoman Empire and the Austro-Hungarian Monarchies were on Germany's side as multinational states, and in addition to their defeat seizing at the end of World War I, they both lost their ability to become multinationals and shared a common destiny. While both monarchies signed a ceasefire agreement with the allied powers, there was neither a similar resistance nor a war of independence in Austria while both a national and religious resistance and liberation movement began against the occupation of Anatolia by the allied states after the the Armistice of Mudros signed by the Ottoman Empire.

In this study, within the framework of the “Eastern Issue”, which has been occupying Europe for nearly two centuries and has transcended its natural borders and developed deep into Asia, the Muslim-Turkish resistance in Anatolia against imperialism and the effects of Bolshevism and Panislamism in this resistance, instrumentalization of Panislamist thought by the Bolshevik Russians and the English in the race for economic spread were discussed in light of news from Austrian press. In this context, answers were sought to the question of how Austrian press perceived and evaluated these political and military developments in a former ally country, Austria, which had no resistance against the spread of the alliance states and which remained distant to Bolshevism as well as the religion of Islam.

In this study, the national and regional Austrian Press news and analysis texts were used, which were published for the first time at an academic level and which covers the period between October 30, 1918, Armistice of Mudros to August, 1920 when echoes of the San Remo Conference resolutions had continued in which conditions of Sevr Peace were clarified.

Keywords: Austrian Press, Mustafa Kemal Pasha, Anatolian Resistance, Panislamism, Bolshevism, Mudros, San Remo

Giriş

Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti topraklarını paylaşmak için 1916 ve 1917 yıllarında İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılmış olan ve Boğazları Çarlık Rusyasına bırakan gizli antlaşmaları dünya kamuoyuna ilan ederek ifşa etmiştir. Bolşevikler'in savaştan çekilmeleriyle İstanbul ve Boğazlar dahil olmak üzere Çarlık Rusyası'nın payına düşen bölge itilaf devletlerinin tasarrufuna kalmıştır. İstanbul'un ve Türk Boğazları'nın itilaf donanmalarının serbest geçişlerine açılması tehlikesi, Bolşevik Rusya'nın Karadeniz'de kısa zamanda emperyalist saldırılara maruz kalması anlamına geleceğinden¹ Lenin ve Stalin 20 Kasım 1917'de yayınladıkları broşürde, Rusya Cumhuriyeti Hükümeti ve Halk Komiserleri Konseyi'nin, başkalarına ait olan toprakların gaspedilmesinin şiddetle karşısında olduklarını ifade eden bir broşür yayınlamışlardır. Lenin'in, Asya'nın işçi ve çiftçileri başta olmak üzere, emekçi halkına yaptığı bu çağrı, Asya'nın derinlerinde olduğu kadar Küçük Asya'da (Anadolu'da) da etkili olmuştur. İngiliz-Fransız ve hatta Çarlık Rusyası'nın emperyalizminden muzdarip olmuş, Bolşevik Rusya'nın ve Doğu'nun bütün müslüman emekçilerine hitaben yayınlanan bu broşürde şu ifadeler yer verilmiştir:

“[...]Tahtından indirilmiş Çar'ın imzaladığı ve devrilmiş Kerensky Hükümeti'nin onayladığı, İstanbul'un ele geçirilmesine ait gizli antlaşmanın yırtılarak yok edildiğini bildiririz [...]İstanbul, Müslüman Türkler'in elinde kalmalıdır[...]Türkiye'nin parçalanmasına ve Ermenistan'ın 'elinden alınmasına' dair antlaşmanın yırtılarak yok edildiğini bildiririz[...]”²

Savaşın mağluplarından Osmanlı Devleti Türkler'e de özgürce gelişme hakkı tanıyan 8 Ocak 1920 tarihli 14 maddelik Wilson Prensipleri'nin 12. Maddesi'ndeki, imparatorluğun Türk olan kesiminin egemenliği sağlanmalı ibaresine ve bu prensiplerin genel anlamda hakkaniyetli olduğu kanaatiyle Osmanlı Devleti ile itilaf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalamıştır.³ Ancak, Wilson Prensipleri'nin 12. Maddesi'nde olduğu

¹ Paul C. Helmreich, *From Paris to Sèvres. The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*, Ohio State University Press, Columbus OH, 1974, s. 4.

² Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları: 405, 1. Basım, İstanbul, 2005, s. 18, 19.

³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi – 1. Kitap: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, I. Basım, Ankara, 1991, s. 63-65.

gibi, Mondros Ateşkesi'nin 1. Maddesi de, Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'nın itilaf devletlerine açılmasını ve istihkamlarının da işgal edilmesini öngörmüştür.⁴

1- Mondros Ateşkesi'nin Avusturya Basını'ndaki Yansımaları ve Bolşevikler

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması Türk ulusalcılar arasında olduğu kadar Bolşevik Ruslar arasında da tedirginlik yaratmıştır. Mehmet Perinçek'in aktardığına göre; 2 Kasım 1918 tarihli "Eho de Paris" adlı Fransız gazetesinde, Mondros Ateşkesi ile esir alınan Osmanlı Devleti'nin topraklarının Sovyet Rusya'ya karşı askeri harekât için yeni bir iş kazandırdığı yorumları yapılmış ve itilaf devletlerinin niyeti ortaya konmuştur.⁵

Bolşevik Rus ve Fransız basının yakından takip ettikleri Şark Meselesi çerçevesinde Türkiye sorununa ilişkin bu uluslararası gelişmeler Türkler'in eski müttefiki Avusturya'nın basın organlarında da geniş yankı bulmuştur. Bilhassa İngiliz emperyalizminin Asya'da elde ettiği zaferin meyvelerini toplayabilmesi için Karadeniz'deki antiemperyalist Bolşevik Rus tehdidinin bertaraf edilmesi bir gereksinimden çok bir zorunluluk olmasından ötürü bu ateşkes antlaşmasına ilişkin; Avusturya'nın bölgesel gazetesi Prager Tageblatt 2 Kasım 1918'de "Çanakkale Boğazı İngiliz Donanmasına Açıldı"⁶, ulusal bir gazete olan Deutsches Volksblatt'ın "Türk Ateşkesi-Çanakkale Boyunca Geçiş"⁷, yine ulusal bir gazete olan Reichspost'un "Türkiye ile Müttefikler Arasında Ateşkes-İstanbul'un Beklenen İşgali"⁸, ve 3 Kasım 1918'de bölgesel Salzburger Wacht gazetesi "Türkiye ile Ateşkes-Koşullar Hakkında Bildirim"⁹ başlıklı haberlerinde Türk Boğazları'nın itilaf devletlerine teslimini ve su yolundaki mayınların yerlerini bildirme koşuluyla da Karadeniz'e rahatça açılma olanağı elde etmelerini bu ateşkes antlaşmasının en can alıcı maddesi olarak değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte, tüm İslam aleminde büyük yankı uyandıracak olan, Türk birliklerinin Yakın- ve Ortadoğu'daki bütün Müslüman topraklarını terketmeleri koşuluna ise, ayrıca dikkat çekmişlerdir. Voralberger gazetesi Mondros Ateşkesi için "Türkiye için Ateşkes Koşulu Tam Teslimiyet" başlığını atmıştır.¹⁰

İtilaf devletlerine Karadeniz'in kapılarını açan ve Bolşevik Rusya'ya karşı Karadeniz'den bir askeri harekâta da bulunmaz bir olanak sağlayan Türk Boğazları'nın ve İstanbul'un itilaf devletlerince fiilen işgal edilmesini 13 Kasım 1918 tarihli bölgesel Pilsner Tagblatt "İngiliz ve Fransız Gemileri Türk Sularında"¹¹ ve iki gün sonra, bölgesel Salzburger Chronik gazetesi "Bir İtilaf Donanması İstanbul Önünde"¹² başlıklarıyla sayfalarına taşımışlardır. Mondros Ateşkesi'nin ardından Osmanlı Devleti ile yapılması öngörülen barış antlaşmasının koşullarını görüşmek üzere, Ocak 1919'da Paris'te bir araya gelen itilaf devletlerinin gözünde Osmanlı

⁴ a.g.e, s. 83,88.

⁵ Perinçek, s. 20, 21.

⁶ "Die Dardanellen frei für die englische Flotte", *Prager Tageblatt, Morgen Ausgabe*, 2. November 1918, s. 2.

⁷ "Der türkische Waffenstillstand-Durchfahrt durch die Dardanellen", *Deutsches Volksblatt*, 2. November 1918, s. 2.

⁸ "Waffenstillstand zwischen der Türkei und dem Verband – Bevorstehende Besetzung Konstantinopels", *Reichspost-Morgen Ausgabe*, 2. November 1918, s. 1.

⁹ "Waffenstillstand mit der Türkei-Mitteilung über die Bedingungen", *Salzburger Wacht*, 3. November 1918, s. 3.

¹⁰ "Völlige Kapitulation als Waffenstillstandsbedingung für die Türkei", *Voralberger Volksfreund*, 8. November 1918, s. 3, 4.

¹¹ "Englische und französische Schiffe in türkischen Gewässern", *Pilsner Tagblatt*, 13. November 1918, s. 4

¹² "Eine Alliierte Flotte vor Konstantinopel", *Salzburger Chronik für Stadt und Land*, 15. November 1918, s. 2.

Devleti kadar Bolşevik Rusya da siyasi bir faktör olarak dünya haritasında yok sayılmıştır. Bunun tedirginliğini yaşayan Sovyet Rus Hükümeti 15 Şubat 1919'da Osmanlı Sultanı'na dostluk ve ittifak teklifi sunmuştur.¹³ Mondros'a ilişkin Avusturya basınındaki bu haberler, Bolşevik basınında da geniş yer bulmuştur. Örneğin, İzvestiya gazetesi 24 Nisan 1919 tarihli sayısında Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın emperyalizme karşı korunmasında bir tampon bölge olduğuna dikkat çekmiş, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Türkler'in elinde kalmasının itilaf devletlerinin Sovyet Rusya'yı Karadeniz'de bloke etmesini önleyeceğine dikkat çekmiş ve bu nedenle “[...]Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı Rusya'nın da hayati çıkarlarına yararlıdır[...]” ifadesine yer vermiştir.

Hiç şüphesiz Bolşevikler, Türklerle ittifak kurmak suretiyle ayrıca, İngiliz emperyalizmine karşı, Rus coğrafyasında yaşayan Müslüman Türkler'in de sempatisini kazanmayı Bolşevizm'in bunlar ve diğer Müslüman devletler arasında da yayılmasını ve pekişmesini de hedeflemişlerdir.¹⁴

2- Avusturya Basınında Anadolu Milli Haraketi İle Bolşevikler Arasındaki İşbirliği'nin Temelleri

Ateşkes antlaşmasına dayanarak Anadolu'daki işgallerini sürdüren 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan barışın koşulları ve olası yansımalarına Avusturya basınından Neue Freie Presse gazetesi 20 Mayıs 1919'daki sayısında geniş yer vermiştir. Osmanlı Devleti'nin kaderine atıfla “Türkiye'nin Sonu-Bütün Avrupa Vilayetleri'nin Elinden Alınması'nın ve Anadolu'nun Parçalanması'nın Büyük Olasılığı” başlıklı makalesinde Neue Freie Presse, Osmanlı Devleti'nin başkenti dahil Asya ve Avrupa yakalarındaki topraklarının itilaf devletleri tarafından işgal edilmesiyle bu Müslüman halkların artık birer bağımsız devletlerinin olamayacağını iddia etmiştir. İngiltere'nin Mekke ve Medine'ye de ayak basmasıyla İstanbul merkezli dalganmaların yönünü değiştirdiği ve Türkiye'ye tam da içerden bir vuruş yaptığını belirtmiştir. İstanbul'daki halifelik makamının kesintisiz bir şekilde dört yüzyıl boyunca dünyadaki ortalama çeyrek milyar müslümanın dini önderliğini yürüttüğünü ancak, bu son gelişmeler doğrultusunda halifelik makamının idari anlamda önemini yitirmiş olduğunu eklemiştir. Buna rağmen Çin, Hindistan ve İran'a kadar, milyonlarca Müslümanın yaşam kurallarına dair kesin emirlerin geldiği İstanbul'un Mûminlerin hükümdarı olan Halife'nin merkezi olduğuna dair inançlarının hala canlı olduğuna da ayrıca dikkat çekmiştir. Bu inançları doğrultusunda milyonlarca Müslümanın, İstanbul ile Halifelik makamı arasında yüzyıllara dayanan kökleri olan bu bağlarını koparmanın büyük huzursuzlukları da beraberinde getirmesinin kuvvetle muhtemel olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda gazete, yaradılıştan gelen dinsel ve siyasi kavramların yok edilmesinin itilaf devletlerinin kolonilerindeki isyanları arttıracığı, Avrupa'da güncel olarak devam edip sonu gelmeyen aşınmaların Asya ve Afrika gibi dünyanın diğer kıtalarında da yeşereceği ve dengelerin kurulmasını engelleyeceği uyarısında bulunulmuştur. İtilaf devletleriyle yapılan

¹³ Gotthard Jäschke, “Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft von 1919-1939”, Published by Brill, die Welt des Islams, New Series, Vol. 6, Issue ¾ (1961), s. 26; Saime Yüceer, “Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri'nin Siyasi Boyutu (1919-1938)”, *Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri (14-15 Mayıs 2010)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011, s. 61.

¹⁴ Perinçek, s. 22.

barışın her yerde yeni acıların kaynağı olduğu, kimseye mutluluk getirmediği ve Türkiye'nin de muzaffer devletlerin sert yumruğunu hissettiği ifade edilmiştir. Almanya ile itilaf devletleri arasında Versay Barış görüşmeleri hazırlıklarının sürdüğü bu günlerde gazete, I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan Monarşisi ile Alman İmparatorluğu'nun sadık bir dostu olan Osmanlı Monarşisi'nin artık yaşamıyor olmalarına rağmen, Türkler'in hala yaşadıklarını hatırlatan gazete itilaf devletlerine bir anlamda olası tehlikelere ilişkin uyarıda bulunmuştur. Bu uyarı çerçevesinde itilaf devletlerine, yabancı devletlerin parçalanmasının her zaman bir tehlike yaratmış olduğunu hatırlatmıştır. Öngörülerıyla de dikkat çeken Avusturya'nın bu ulusal gazetesi, Osmanlı Devleti'ne atfen, Türkiye'nin çöküşünün yansımalarının olacağı ve bu yansımaların muzaffer itilaf devletlerine de endişeli zamanları hazırladığı yönündeki görüşlerini açıklamıştır.¹⁵

Bu bağlamda, 20 Mayıs 1919 Neues Wiener Tagblatt da “Türkiye'nin Parçalanması” başlıklı haberinde, bu süreç ilerlerken dört itilaf devletinin temsilcilerinden oluşan bir komisyon toplantısında İngiltere'nin Hindistan'dan sorumlu müsteşarı Edwin Samuel Montagu'nun, Müslüman halkın hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak, daha doğrusu İngiltere'ye karşı başkaldırılarını önlemek için Bikari çöllerindeki Maharaja ve Hindistan Müslümanları adına Müslümanların Halifesi olan Osmanlı Sultanı'nın aşağılanarak incitilmemesi konusunda hassas davranılmasına dair bir uyarıda bulunduğunu aktarmıştır.¹⁶ Neue Freie Presse'nin Saint Germain muhabirinin bildirdiği “Sultan'ın İstanbul'da Kalması Olasılığı” başlıklı haberde, itilaf devletlerinin ‘Türk Sorunu’ nun çözümünde sonuca ulaşmaya çalıştıkları, Arap ülkeleri hariç Türkiye'nin bütünlüğünü koruma görüşünde oldukları, bu ‘bütünlük’ çerçevesinde ise, her itilaf devletinin ayrı birer mandater olarak, Türkiye'nin farklı coğrafi parçalarında birer misyon üstlenebilecekleri kanaatinin ağı bastığı belirtilmiştir. Buna örnek olarak da, Ameika'nın İstanbul'da, Yunanistan'ın Anadolu'nun batı kıyılarında, İtalya'nın güney ve Fransa'nın da Kuzey Anadolu'da mandaterliği üstlenebilecekleri ifade edilmiştir. İşte ancak bu şartlar altında Sultan'ın İstanbul'da kalmasının uygun görüldüğüne dair bir uzlaşma söz konusu olduğu aktarılmıştır. Osmanlı Sultanı'nın Müslümanlar'ın önderi olarak İstanbul'da varlığını sürdürmesi kararında ise, Hindistan'daki Müslümanlar'ın İngilizler'e karşı çıkardıkları huzursuzlukların ve Hindistan'daki Müslüman Delegasyon'un etkili olduğuna aynı sayfadaki “İstanbul'un Uluslararasılaştırılmaması” başlıklı haberle dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda da, İstanbul'un beynelmilel hale getirilmesinden vazgeçildiği, bunun yerine, Avrupa Türkiyesi'nin yönetimi için Amerika'nın ‘danışmanlık’ yapacağı bildirilmiştir.¹⁷ Neue Freie Presse'nin aktardığı bu bilgileri yine aynı günün Neues Wiener Tagblatt gazetesi, Amerikan siyasi kulislerinden bildirdiği “Türkiye'nin Parçalanması” başlıklı bir haberle teyid etmiştir. Bu habere göre, itilaf devletlerinin, hilâfet makamının dünya müslümanları üzerindeki olası etkileri hususunda endişelerinin olduğu ve bu endişeler çerçevesinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) siyasi çevrelerindeki genel kanaatin, Osmanlı Sultanı'nın siyasi gücünün ve etkisinin

¹⁵ “Das Ende der Türkei”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20 Mai 1919, s. 2.

¹⁶ “Die Aufteilung der Türkei”, *Neues Wiener Tagblatt*, 20 Mayıs 1919, s. 1.

¹⁷ “Die Internationalisierung Konstantinopels”-“Meldung über blutige Unruhen in Konstantinopel”; “Türkischer Angriff auf die bei Smyrna gelandeten Griechen”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20 Mai 1919, s. 5.

sınırlandırılması koşuluyla, Müslümanlar'ın dini önderi olarak İstanbul'da kalmasının kabul edilip Osmanlı Devleti ile bir uzlaşma sağlanması yönünde olduğudur.¹⁸

3- Avusturya Basını'nda Anadolu'da Bolşeviz – Panislamizm İttifaki

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve M. Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından sonra, Avusturya basını özelde Anadolu'daki siyasi ve askeri hareketliliği de yakından takip etmiştir.

Neue Freie Presse 20 Mayıs 1919'da İzmir'de aynı günlerde İngiliz ve Yunan işgal güçlerinin şiddet içeren aşağılayıcı uygulamalarına karşı, müslüman halktaki öfkenin zirve yapmasının ve bunun neticesinde, İstanbul ve İzmir'de, Müslüman-Türk ve Rum halk arasında büyük kanlı çatışmalar yaşanmasına neden olduğunu, dolayısıyla Anadolu'daki Müslümanlar arasındaki uyanışı "İzmir'e Çıkan Yunanlılar'a Türk Saldırısı"¹⁹; "İstanbul'da Kanlı Huzursuzluklara Dair Mesaj"; haberleriyle dikkat çekmiştir.²⁰ *Illustrierte Kronen Zeitung* ise, 2 Haziran 1919'da "İstanbul'daki Merkezi Hükümete Karşı Türkiye'nin Ayaklanması/Anadolu'da İsyân" başlıklı haberinde, Anadolu'daki orduların müfettişliği görevinde bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki merkezi hükümete karşı ayaklanmış olan Anadolu'daki hareketin başına geçmiş olduğunu haber vermiştir. M. Kemal'in yayınladığı bildiriye yurdun savunması için birlik ve beraberlik çağrısında bulunduğunu aktarmıştır. Bununla birlikte, İstanbul Hükümeti'nin İstanbul'a geri dönme çağrısına da uymayan Mustafa Kemal'in karargahının Amasya'da olup Bursa Vilayeti'nin tamamı ile Yunan birliklerinin hareket alanına kadarki bölgeye kadar nüfûz edebildiğini, ayrıca Kâzım Karabekir Paşa'yı kastederek, 15. Kolordu Komutanı'nın da bu Anadolu hareketine katıldığını bildirmiştir.²¹

4- Avusturya Basınında; Anadolu'da Cihad Hareketi-Bolşevizm ve Panislamizm

1917'de Bolşevik Devrimi gerçekleştirmek ve Çarlık'ı yıkmak için Orta Asya ve Kafkasya Müslümanları'nın da desteğini almış olan Rus Bolşevikler, İngiltere ve Fransa'nın işgale başladıkları Anadolu topraklarını ve Boğazları ele geçirip Bolşevik Rusya'nın varlığı için bir tehdit oluşturmasına engel olmaya çalışmıştır, Afganistan ve İran'a gönderdiği gibi, M. Kemal'in Havza'da bulunduğu sırada Sovyetler'in Kırım'daki Şark Bürosu'ndan iki Rus yetkiliyi Mustafa Kemal ile görüşmek üzere Anadolu'ya göndermiştir.²² Bolşevik yetkililer Mustafa Kemal ile yaptıkları görüşmede, halifelüğün ve dini temel ilkelerin bütün Müslümanlar için uluslararası bilinen kutsal değerler olduğu, Mustafa Kemal'in işçi ve çiftçileri korumak için ivedilikle demokraik bir hükümet kurması ve İngilizler ile Fransızları ülkeden çıkarmak için imtiyazlı kuruluşları ve bankaları kamulaştırması yönünde telkinlerde bulunmuşlardır. Ayrıca, Bolşevikler'in Türkler'e altın ve gümüş göndermeye ve ortak askeri operasyonlarda da yardım etmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Mustafa Kemal'in de silah arkadaşlarıyla birlikte kurtuluş çareleri ararken Bolşeviklerle bir ittifak kurulması ve işgalci emperyalist

¹⁸ "Die Aufteilung der Türkei", Neues Wiener Tageblatt, 20. Mai 1919, s. 5.

¹⁹ "Türkischer Angriff auf die bei Smyrna gelandeten Griechen", a.g.g., 20 Mai 1919, s. 6.

²⁰ "Meldung über blutige Unruhen in Konstantinopel", a.g.g., 20 Mai 1919, 5, 6.

²¹ "Die Gährung der Türkei/Aufstand in Anatolien.- Gegen die Zentralregierung in Konstantinopel.", *Illustrierte Kronen Zeitung*, 2. Juni 1919, s. 4.

²² Jäschke, "Neues zur russisch-türkischen Freundschaft", s. 203, 204.

güçlere karşı bunların desteğinin alınması konusunda kafa yormuş olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu dönemde Binbaşı Hüsrev (Gerede) 7 Haziran 1919'da General Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektupta;

“[...]İslam ve Türk geleneklerine dokunulmaması kaydıyla kanaatimce evvela Bolşeviklerle temasa geçmek zorundayız[...].”

demiştir. 18-22 Haziran 1919'da Amasya'da yapılan gizli komutanlar toplantısının hemen ertesi günü²³ 23 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı mektupta kendisinin de aynı kanaatte olduğunu teyid etmiştir: “Bolşevizm'in gelişimi hususunda fikir edindik ve anladık ki, Kazan, Kırım ve Orenburg'un Müslüman halkının da kabul ettiği Bolşevizm dine ve geleneklere karşı ilgisiz olduğu için yurda zararlı değildir.”²⁴ Bu bağlamda Avusturya basını, Ön Asya'daki islâmi ayaklanmalarla bağlantılı olarak Anadolu'da işgal güçlerine karşı cereyan eden Müslüman ayaklanmalarını ve Müslüman-Hristiyan çatışmalarını da mercek altına almıştır. 22 Temmuz 1919'da “Türkiye – Cihâd” başlıklı makalesinde Grazer Tageblatt, ‘kaderci olan Anadolu’daki müslüman Türkler’in de Osmanlı Devleti’nin müstakil bir devlet özelliğini yitireceğini, Osmanlı Sultanı’nın sadece padişahlık ünvanının değil, tüm müslümanların siyasi önderi olarak halifelik ünvanını da yitireceğini öğrenmeleriyle sabırlarının taşıdığını ve kendi inisiyatifleriyle Mısır’da, Kuzey Arabistan’da ve Hindistan’daki müslüman din kardeşlerini takip ederek İslam dinine zulmedenlere karşı kutsal savaş başlattıkları değerlendirmesini yapmıştır. Ancak, bu Cihâd Hareketi’nin I. Dünya Savaşı’nda olduğu gibi Halifenin çağrısı ile değil, dinlerinin tehlikeye düştüğü inancıyla halkın içinden ve kendiliğinden ortaya çıkmış olmasının ilginç ve düşündürücü olduğuna dikkat çekilmiştir. Buna gerekçe olarak da, 1914’te Sultan ve Halife V. Mehmet Reşad’ın yine emperyalist olan Alman müttefiklerinin talebi üzerine Osmanlı Devleti’ne karşı savaş halinde olan devletlere ve halklara karşı ilan ettiği Cihâd’ın Müslümanlar arasında çok az yankı uyandırmış olmasını göstermiştir. Anadolu’ya ek olarak, Hindistan, Mısır, Filistin, Mezopotamya, Afganistan ve güneydoğu İran ile Hazar vilayetlerinde kışkırtıcı gelişmelerin İngilizleri hedef aldığı ve bundan Trablusgarp’ta İtalya’nın ve Morokko’da da Fransa’nın nasiplendiğine dikkat çekilmiştir. Müslümanların direnişinin Doğu’da Afganistan’a ve Batı’da Morroko’ya yayılması ve İstanbul’da da Hristiyanlara karşı kızgınlık ile şiddet içerikli isyanları fişeklemiş olmasının, dolayısıyla bütün dünya müslümanları arasında böyle bir dayanışmanın yaşanmasının bazı şark bilginlerini de şaşırttığı vurgulanmıştır. Öyle ki, Anadolu dahil dünya müslümanları, kendileri için İstanbul’daki hilafetin çok büyük bir anlam ifade ettiğini ve bu nedenle itilaf devletlerinin tecavüzlerine tahammül etmeyeceklerini ve İslam dininin hesaba katılması gereken, yeterince büyük ve ciddi bir güç olduğunu dayanışmalarıyla göstermişlerdir. Bu islâmi dayanışmanın, dünyanın diğer büyük yarısının geleceği ve refahı üzerine Paris’te karar veren diktatörler için baştan aşağı soğuk bir duş olduğu ve bilhassa Londra’da büyük bir endişe yaşattığı vurgulanmıştır.²⁵

²³ Perinçek, s. 34.

²⁴ Jäschke, “Neues zur russisch-türkischen Freundschaft, s. 204.

²⁵ “Türkei-Der heilige Krieg”, *Grazer Tagblatt Morgen Ausgabe*, 22. Juli 1919, s. 8.

5- Kemalizm ve Emperyalizm'in Cihadçı Savaş Oyunlarında Bolşevizm

Ulusal gazetelerden Volksblatt gazetesi ise, İngiltere'nin, I. Dünya Savaşı'nda Halife'nin cihad çağrısıyla bile bu kadar dayanışma göstermeyerek kendisine karşı ayaklanmamış olan Müslümanların şimdilerde ayaklanıyor olmalarını, Bolşevik kışkırtması ve Müslüman-Bolşevik dayanışmasına bağladığına işaret etmiştir. İngiltere'nin Bolşevizm'in Müslümanlar üzerindeki tesirlerini ortadan kaldırmak için İngiliz işgali altındaki Mısır'ın Kahire Müftüsü Muhammed Necib'e Ağustos 1919'da²⁶ bir fetva yayınlattığını bildirmiştir. İstanbul'daki Daria ajansından "İslam Bolşevizm'e Karşıdır" başlığıyla Volksblatt tarafından aktarılan ve uluslararası basın aracılığıyla Müslümanlar arasında yayılmaya çalışılan Kahire Müftüsü'nün fetvasından aktarılan kesit müteakip şekildedir:

"[...]Kahire Müftüsü, Kur'an'ı tam anlamıyla inceledikten sonra Bolşevizm hareketi ile islâmi öğretinin tamamen zıtlık içerdikleri kararını vermiştir[...]"²⁷

Der Islam gegen den Bolschewismus. Die Agentur Dacia meldet aus Konstantinopel: Nach einer genauen Prüfung des Korans hat der Großmufti von Sairo entschieden, daß die Lehre des Islams mit jeder bolschewistischen Handlung in Widerspruch steht.

HISTORY
STUDIES
1034

EK 1: "İslam Bolşevizm'e Karşıdır (Der Islam gegen den Bolschewismus)", *Volksblatt für Stadt und Land*, 10. August 1919, s. 3.

Volume 12
Issue 3
June
2020

İngiltere bu fetvayla Bolşevizm'in Müslümanlar üzerindeki tesirlerini kaldırmaya çalışırken, karşı vurucu hamle Bolşevik Ruslar'dan değil, Anadolu'daki milli ve islami hareketten gelmiştir. İngiliz endişelerini arttıracak Mustafa Kemal'in islâmi dayanışma ve cihad çağrısı haberi ise, iki gün sonra, 12 Ağustos 1919'da "Kemal Paşa'nın Hareketi" başlığıyla bölgesel Salzburger Volksblatt'ta yayımlanmıştır. Buna göre, Mustafa Kemal, İstanbul'daki Türk Hükümeti'nin geri dönüş emrine uymayıp İstanbul Hükümeti'nin vatana ihanet ettiğini herkese açıklamıştır. Kendisi de Anadolu'da bağımsızlığını ilan edip bütün İslam taraftarlarını ve Türkiye'nin dostlarını kendisiyle birleşmeye çağırmıştır.²⁸

²⁶ Mehmet Serhat Yılmaz, "Mısır Basını'nda Milli Mücadele Dönemi Türkiye'si Üzerine Bir Araştırma (1919-1922)", *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 2009, s. 106.

²⁷ EK 1.

²⁸ EK 2.

Die Aktion Kemal Paschas.

Bern, 11. August. Der „Temps“ meldet über Kairo: Mustafa Kemal Pascha hat der Aufforderung der türkischen Regierung, nach Konstantinopel zu kommen, keine Folge geleistet und sich von der Türkei unabhängig erklärt. Er läßt überall bekanntmachen, die Konstantinopeler Regierung hat die Anhänger des Islam und Freunde der Türkei auf, sich ihm anzuschließen. Kemal verfügt über zwei revolutionäre Divisionen. Zahlreiche Freiwillige schließen sich ihm an. Die türkische Regierung hat zwei Vertreter zu Verhandlungen in das aufständische Gebiet entsendet. Voraussichtlich wird sie auch Gendarmerietruppen in dieses Gebiet schicken.

EK 2: “Die Aktion Kemal Paschas (Kemal Paşa’nın Hareketi)”, *Salzburger Volksblatt*, 12 August 1919, s. 2.

İngilizler’in Kahire Müftüsüne yazdırdıkları, İslam ile Bolşevizm’in uyuşmadığına dair fetva atılımından sonra Bolşevik Rusya da halihazırda İngiliz düşmanlığıyla da etkilediği Müslümanlar’a hitaben bir çağrıda bulunmuştur. Bölgesel gazetelerden Salzburger Volksblatt’ın “İslam Uyanıyor” ve ulusal gazetelerden Wiener Morgenzeitung’un “Müslümanlar’a Çağrı” başlıklı haberleriyle, 29 Ağustos 1919 tarihli Bolşevik Rus “İswestja” gazetesinin Hindistan, Avrupa ve Sibiry Müslümanlarına,

[...]İslam dininin kutsal hac yerleri olan Mekke ve Medine’nin İngiliz hâkimiyetinde veya İngiliz mandası altındaki Araplar’ın egemenliği altında olduğu sürece hac ibadetlerine ara vermeleri[...]

çağrısında bulunduğu aktarılmıştır. Aynı zamanda, İngiliz destekli Mekke Şerifi Hüseyin’in Müslümanlar arasındaki saygınlığına karşı olan bu çağrının, İngiltere, Fransa ve İtalya’ya karşı kapsamlı bir hareketin sadece başlangıcı olduğuna dair uyarıda bulunmuştur.²⁹

Avusturya’nın işçi gazetesi Arbeiterwille de 6 Eylül 1919’da, itilaf devletlerinin Türkiye ile bir barış antlaşmasının uzamasına neden olan gelişmelere ve şark ganimetinin paylaşımında yaşadıkları güçlüklerle değinmiştir. Ateşkesten sonra, Türkiye’nin muallakta olan sorunlarının çözülememesi nedeniyle barış antlaşması imzalanmasının uzaması, İstanbul’da bulunan Fransız ‘efendileri’ boğucu bir psikolojiye sokmuş ve Paris’e görevlendirme talep etmişlerdir. Bu meselenin perde arkasına ışık tutan Arbeiterwille gazetesi, Kafkasya’da hala canlı olan bir ayaklanmanın varlığından, Doğu Anadolu’da merkezi Erzurum olan müstakil milli bir hükümet kurulduğunu ve bu hükümetin başındaki Mustafa Kemal Paşa’nın çökmüş Osmanlı odrusunun en enerjik subaylarından olup Rauf Bey ile birlikte İstanbul Hükümeti tarafından kanun kaçağı ilan edilmiş olduklarını ancak ne İstanbul Hükümeti, ne İngiltere, ne Fransa ne de Amerika’nın

²⁹ “Der Islam erwacht.”, *Salzburger Volksblatt*, 29. August 1919, s. 6; “Aufruf an die Muhammedaner”, *Wiener Morgenzeitung*, 30. August 1919, s. 2.

bu 'kanun kaçağı' tabirinin içini doluramayacakları ve hele hele Mustafa Kemal'den korkulması gerektiğini belirterek uyarıda bulunmuştur. Mustafa Kemal Osmanlı Devleti'ni galip düşmanlarına karşı korumak için 200.000 kişilik bir ordusunun olduğu belirtilmiştir. Doğu illerinin bağımsızlığı için toplanan Erzurum'daki milli kongrede Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne değinildiği, ve düşman işgali altında bulunan İstanbul'da yeniden seçim yapılarak gerçekten de halkı temsil eden bir hükümet göreve gelmedikçe, İstanbul'daki mevcut hükümetin halkın gerçek temsilcisi olarak kabul edilemeyeceğine dair kararların alındığına vurgu yapmıştır. Buna gerekçe olarak da, İstanbul Hükümeti'nin her ne kadar üstünü örtmeye çalışsa da yabancı boyunduruğu altına girmiş olmasının gösterildiği aktarılmıştır.³⁰

Mustafa Kemal, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşen Sivas Kongresi günlerinde Mondros ateşkesinden önce Kafkasya'daki Türk operasyonlarını yönetirken Bolşeviklerle yakın teması olan General Halil (Kut) aracılığıyla Moskova ile bir ittifak yolunda ilk somut adımı atmıştır.³¹ Bu gelişmelerin hemen ardından Lenin, 13 Eylül 1919'da Anadolu'nun işçi ve çiftçilerine yaptığı çağrısında hem yabancı hem de yerli sömürücülere karşı halkı ayaklanmaya teşvik etmiştir.³² Bu bağlamda batı cephesinde İngilizler'e ve güney cephesinde İtalyanlar'a karşı müslüman Türklerin direnişine ilişkin Avusturya haber ajanslarının aktardıkları haberlerde, Yunanlılar'ın İzmir'e ve İtalyanlar'ın Antalya'ya asker çıkarmalarından sonra dingin halde duran [Müslüman-Türk] fanatizminin parlak alevler halinde canlandığı, bu şartlar altında Mustafa Kemal'in en az 100.000 askerlik bir ordu oluşturmakta çok da zorlanmadığına dikkat çekilmiştir. Wiener Morgenzeitung gazetesinin "Anadolu'da Büyük Ayaklanma" başlığıyla aktardığı haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da oynadığı rolü;

"[...]diktatörleri sadece şiddet kullanılarak avlanabilecek olan Baltık Denizi kıyılarındaki Finlandiya vilayetlerinde [...]1917'deki iç ayaklanmaları bastırmakta başarılı bir şekilde aktif rol oynayan [...]" ve Finlandiya ordusunu kurumsal olarak inşaa eden Alman General Rüdiger "[...]von der Goltz[...]"

a benzetmiştir. Gazete, bu yeni gelişmeler doğrultusunda, Fransız bazı askeri uzmanların Mustafa Kemal ile barışçıl bir uzlaşma taraftarı olduklarını belirtmiştir.³³

Lenin'in çağrısının üzerinden çok geçmeden ulusal basından Neue Wiener Jornal 19 Eylül 1919'da "Küçük Asya'da İsyân - İsyancıların İstanbul Hükümeti'ne Ültimatomu" ve Der Tag gazetesi "Anadolu'da İsyân" başlıklarıyla tüm Avrupa ve İstanbul Hükümeti tarafından 'isyancı' olarak yaftalanan Mustafa Kemal'in kendini Anadolu'da 'Genel Vali' ilan ettiği ve Anadolu'yu askeri bölgelere ayırdığını haber vermişlerdir. Mustafa Kemal'in İstanbul Hükümeti'ne bir ultiatom vererek, kendilerini ya Anadolu'daki milli harekete katılmaya ya da istifa etmeye davet ettiği ve savaşı tam bağımsızlık sağlanıncaya kadar bıçak sırtında sürdüreceğini ilan ettiği vurgulanmıştır.³⁴ Bunun hemen ardından Wiener Morgenzeitung

³⁰ "Schwierigkeiten bei der Teilung der orientalischen Beute", *Arbeiterwille*, 6. September 1919, s. 2.

³¹ Gotthard Jäschke, Neues zur russisch-türkischen Freundschaft, s. 204, 205.

³² Gotthard Jäschke, Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft, Die Welt des Islams, Bd. 16, Published by Brill, Newyork, 1934, s. 25.

³³ "Der Aufstand in Anatolien", *Wiener Morgenzeitung*, 28 September 1919, s. 1; "Großer Aufstand in Anatolien", *Volksblatt für Stadt und Land*, 28 September 1919, s. 2.

³⁴ "Der Aufstand in Kleinasien – Ein Ultimatum der Rebellen an die Konstantinopler Regierung", *Mittagblatt des Neuen Wiener Journals*, 19. September 1919, s. 2; "Aufstand in Anatolien", *Der neue Tag, Morgen-Ausgabe*, 19. September 1919, s. 14.

Anadolu'daki Müslüman milli hareketin işgallere direnişinde ve silahlı mücadelesinden yola çıkarak Temps İngiltere'ye yaşattığı güçlükleri konu ettiği analiz yazısına “Türkiye'nin Yeniden Uyanışı” başlığını atmıştır. 12 Ekim 1919'da Wiener Morgenzeitung ise, aslen Gen uzmanı bir tıp doktoru olan Yahudi asıllı Arap-Yahudi kardeşliği çerçevesinde Panasyacılık ve Pansemitizm'in savunucularından olan, sosyalist yazar Eugen Höflich'in³⁵ “Türkiye'nin Yeniden Uyanışı” atıfla daha geniş kapsamlı şekilde kaleme aldığı “Asya'nın Yeniden Uyanışı” başlıklı makalesine yer vermiştir. Eugen Höflich bu makalesinde, Anadolu'daki gerçeklerin sadece Türkiye'nin uyanışı olarak Küçük Asya ile sınırlandırılmayacağını, Erzurum'dan dünyaya bildirilen yangının, dürtüleri belki de bu savaş ve barış olan, şiddet olduğu öngörüsünde bulunmuştur:

“[...]İzmir'den Bakü'ye kadar parlayan ve Nahçıvan'da alev alev olan yangın bütün Asya'yı saracaktır. Bu, Afganistan, Mısır ve Arabistan boyunca Muhammed ismiyle yeniden fanatikleşen çağrı sadece Paris'teki baskıya karşı ateşlenen bir propaganda değildir. Aksine bu hareket, içinde yüzyıllardır yavaşça ilerleyen Asya zihniyetinin yeniden diriliş sürecini içeren dehşet verici son bir savaşın şiddetli bir başlangıcıdır[...].”

Panasyacılık'a atıfta bulunan bu ifadeleriyle Höflich, M. Kemal önderliğindeki ‘Küçük Asya (Anadolu)’ Hareketi'nin aslında bütün Asya'nın duygu ve düşüncelerine tercüman olan bir siyasi, askeri ve kültürel bir hareket olduğuna vurgu yapmıştır. Müslümanların Avrupalılar'ın saflarında yürüttükleri savaşın bir kutsal savaş olmadığını bildiklerinden Kur'an ı bilen kadim arap aşiret şeyhlerinin Osmanlı Sultanı'nın 1915'te yaptığı çağırışı gerçek bir cihad çağrısı olarak kabul etmemiş olduklarını hatırlatan Höflich, savaş sırasında kendileriyle konuşulan bedevilerin tamamının da bu kanaatte olduklarını aktarmıştır. Merkezi ‘Küçük Asya’ olmak üzere tüm islam dünyasını ve Asya'nın tamamını etkisi altına alacak büyük bir fırtınanın kopacağına ilişkin inancını ve öngörüsünü de müteakip şekilde dile getirmiştir:

“Anadolu gerçeği; tarihte eşi, benzeri görülmemiş, yarım ‘panislamist’, fakat öteki gün ‘panasyacılık’ olarak adlandırılacak bir hareketin ilk göstergesidir”.³⁶

16 Kasım 1919'da Avusturya basınından Pester Lloyd “Türkiye'deki Gelişmeler” başlıklı analiz mahiyetindeki yazısında, Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e Çukurova'daki işgal güçlerine karşı mücadele için bir ittifak teklifi başvurusunda bulunduğunu haber vermiştir. Analizde, Mustafa Kemal Paşa'nın isminin geçtiği her cümlede ‘Âsi’ tabirini kullanan gazeteye göre, “[...]Asi Mustafa Kemal Paşa (Unbotmässige Mustafa Kemal Pascha) [...]”, Irak-Türkiye, Irak Suriye sınırlarında İngiliz karşıtı bir çok eylemde adı geçen, Kemalistler ile Irak aşiretleri ve Mustafa Kemal taraftarı dernek ve ajanlar arasındaki bağlantıyı sağlayan, Kemalistler'in “Şeyhlerin Şeyhi (Şeyhül Meşayih) ünvanını taltif ettikleri³⁷ dini, siyasi ve askeri figür olan Irak'taki Muntefik vilayetinin en güçlü ve Irak'ın da en büyük şeyhi Acemi Paşa ile iyi ilişkilerine vurgu yapmıştır. Kürt ve Laz aşiretleriyle çok sıkı dostane ilişkiler kurmuştur. Anadolu'daki milliyetçiler ile Azerbaycan'da Ali Meydan Bey yönetimindeki hükümet arasında bir ittifak antlaşması bulunduğuna dikkat çeken gazete, benzer bir

³⁵ V. Gabirel; M. Carla Kurtz, “Eugen Höflich”, NDB-Artikel, Deutsche Biographie-Onlinefassung, s. 1, 2; <https://www.deutsche-biographie.de/downloadPDF?url=sfz32818.pdf&fbclid=IwAR2hiwsXWMtzJSbLsOQb1uDh4mibUHLT57pn1kcHuyQvfvqHzVLz2j1mKSsw>.

³⁶ Eugen Höflich, “Das wiedererwachende Asien”, *Wiener Morgenzeitung*, 12. Oktober 1919, s. 2

³⁷ Qassam KH. Al-Jumaily; *İzzet Öztoprak, Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 76, 77.

antlaşmanın Bakü'deki ve Lazistan ile Kobulezia yakınlarındaki çoğunluğu Gürcüce konuşan Müslümanlar olan milliyetçilerle de kurulmuş olduğuna da işaret etmiştir. M. Kemal önderliğindeki ulusalcılara atıfla gazete, milliyetçilerin İslam'ın gücünü kullanarak halifelğin İstanbul'daki makamının himayesini ele geçirme işi üzerinde gayretle çalıştıklarına dikkat çekmiştir. Bunun etkilerinin Hindistan ve Mısır'daki Müslümanlar arasında yapılan ajitasyonla da görüldüğü uyarısında bulunmuştur. Bu bağlamda, Maharadja prensi Bikamir'in Paris'te

"[...]İstanbul'daki Sultan'ın kovulmasının Asya'daki bütün İslam Âlemi tarafından ölümcül bir aşığılama olarak kabul edilecektir[...]" şeklindeki açıklamasına yer vermiştir.³⁸

"Şark'ta İngiltere'ye Karşı İsyân-İngiliz Savaş Dairesi'nin Ciddi Notası" başlıklı haberinde Neue Wiener Journal ise, İngiliz Harp Dairesi'nin İngiltere'de büyük tedirginliğe sebep olan ve Londra basınıının tamamının gündemine oturan resmi beyanatının müteakip şekilde olduğunu aktarmıştır:

"Yakındoğu ve Orta Asya'daki vaziyetin ciddiyeti nedeniyle Harp Dairesi son derece endişelidir. Mezopotamya'daki askeri komplikasyonları dikkate alarak tedbirler alınmasının gerekli olduğu görülmektedir.[...]"

İlginç bir şekilde, devlet sırrı mahremiyetini ve psikolojik harp stratejisini gözetmeksizin İngiltere Harp dairesi bu resmi beyanatında ayrıca, Acemi Paşa ile bağlantılı şekilde Deyrizzor'da İngilizlere'e operasyon yapıp birkaç İngiliz subayını da esir almış olan Ramazan Şellaş'ın³⁹ İngiliz işgal bölgesinde uydurma haberler ve yanlış söylentilerle aşiretleri ayaklanmaya kışkırttığının ve kendisi tarafından yayılan söylentilerden sonra Almanya ve Türkiye'nin İngiltere'ye yeniden savaş ilan ettiklerini ve hatta Bolşevikler'in de Hazar dolaylarına birlikler göndermek için ilerleme kaydettikleri bilgisini aktarmıştır.⁴⁰ Yaklaşık bir hafta sonra da, Pester Lloyd gazetesi 4 Şubat 1920'de Anadolu'da İngiliz emperyalizmine karşı Türklerin kararlı faaliyetlerine yer vermiştir. Buna göre, Türk milliyetçiler Gelibolu'da İngilizler'e ait büyük bir cephane deposuna düzenledikleri baskınla 80.000 tüfenk, 500.000 mermi ve 33 makineli tüfeği Anadolu'ya kaçırmışlardır.⁴¹

6- Avusturya Basını'nda Anadolu Hareketi-Bolşevizm'in Kemalizm ve Panislamizm Üzerindeki Etkileri

Avusturya'nın bölgesel Voralberger Volksblatt gazetesi ise, 11 Mart 1920'de ana sayfasında yayınladığı "Bolşevizm ve İslam Müttefikler Mi?" başlıklı makalesinde, İngiltere'nin bir şiddet barışı olan Versay'ın uygulamasında yumuşama sinyalleri vermesinin gerçek nedeninin Bolşevik Rusya'nın genel anlamda İslam dünyasıyla ve özelde Müslüman Türklerle el ele vererek İngiltere'yi dünya politikasında soktukları zor durum olduğunu belirtmiştir. 'Jöntürk' Mustafa Kemal ile Rus Bolşevikler arasında haftalardır sürekli olarak bilgi paylaşıldığını belirten haberde, İngilizler'in fanatik düşmanı olan Enver Paşa'nın Leninle İslam dünyasının Bolşevizmle ortak hareket etmesi konusunda pazarlık yapmak üzere Moskova'ya gittiğini haber

³⁸ "Die Vorgänge in der Türkei", *Pester Lloyd-Morgenblatt*, 16. November 1919, s. 3.

³⁹ Qassam; Öztoprak, s. 77, 78.

⁴⁰ "Der Aufbruch gegen England im Orient-Eine ernste Rote des englischen Kriegsamt", *Neues Wiener Journal*, 26. Januar 1920, s. 2.

⁴¹ "Türkei"; *Pester Lyloyd-Morgenblatt*, 4. Februar 1920, Budapest, s. 3.

vermiştir. Ayrıca, Enver Paşa'nın Kızıl Ordu'nun Genelkurmayı ile ortaklaşa yürütülecek bir askeri plan üzerine çalıştıkları ve Kafkasya'nın kuzeyinin Ruslar'a ve güneyinin de Türklere verildiği antlaşmanın da imzalandığını iddia etmiştir. İngiltere'nin sıradışı bir şekilde zor durumda olduğunu, İslam ile ittifak halinde olan Bolşevizm'in İngiliz İmparatorluğu'nun sütunlarını güçlü bir şekilde sarstığına vurgu yapılmıştır. İngiltere'nin kendini buna karşı nasıl savunacağını bilemediğini ve bu tehlikeyi savuramazsa Hindistan ve Mısır'daki varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağına dikkat çekmiştir. Bu endişelerle İngiltere'nin bütün diplomatik araçlarını kullanarak, Türkiye'nin Avrupa yakasının Türkiye'de kalmasını sağlayıp Sultan'ın da İstanbul'da kalmasını onaylaması ve hatta şimdilerde Moskova Hükümeti ile bir barış için uğraşmasının gerçek nedeninin Bolşevizm'in Müslümanlarla kurduğu ittifak olduğunu vurgulamıştır.⁴²

Bolschewismus und Islam verbündet?

Wenn England Nachgiebigkeit in der Ausführung des Versailler Gewaltfriedens zeigt, so ist eine Erklärung in der Tatsache zu finden, daß der russische Bolschewismus und der Islam darangehen, sich die Hand zum Bunde gegen England zu reichen. Zwischen dem Jungtürken Mustafa Kemal und den russischen Bolschewisten wurden seit Wochen fortwährend Mitteilungen ausgetauscht und Enver Pascha ist nach seiner Reise im Osten in Moskau eingetroffen, um mit Lenin über das Zusammengehen des Islams mit dem Bolschewismus zu verhandeln. Man hört, daß der fanatische Englandfeind Enver Pascha in Moskau mit dem Generalstabschef der Roten Armee einen neuen Feldzugsplan ausarbeiten wird und daß der Vertrag bereits unterzeichnet ist, der den Russen den nördlichen und den Türken den südlichen Kaukasus zuweist. Die Lage ist für England aufs äußerste gespannt. Der Bolschewismus zusammen mit dem Islam bildet eine Gefahr, die an den Säulen des britischen Reiches mit Wucht rüttelt. Man ist hier in London nicht darüber klar, wie man sich der drohenden Gefahr erwehren soll. Man weiß nur, daß man sich ihrer erwehren muß, wenn nicht das englische Weltreich Gefahr laufen soll, sich in seinen eigenen Besitztungen in Indien und in Ägypten bedroht zu sehen. Nicht umsonst hat sich die englische Diplomatie mit allen Mitteln für die Erhaltung der europäischen Türkei und das Verbleiben des Sultans in Konstantinopel eingesetzt und nicht umsonst versucht sie jetzt mit der Moskauer Regierung zu einem Einverständnis zu gelangen. Sie will

EK 3: "Bolschewismus und Islam verbündet? (Bolşevizm ve İslam Müttefikler Mi?)", *Vorarlberger Volksblatt*, 11 März 1920, s. 1.

⁴² EK 3.

İstanbul'un itilaf devletleri tarafından resmen işgal edildiği 16 Mart 1920'den tam bir hafta sonra, 22 Mart 1920'de Avusturya'da Neues Grazer Abendblatt gazetesi, "Müslümanlar'ın Ayaklanması" başlığıyla bundan bir gün önce Paris radyosunun, Anadolu başta olmak üzere Trakya'dan başlayarak Anadolu üzerinden Arabistan'a kadar Panislamist ayaklanmanın patlak verdiğine dair haberini aktarmıştır. Cafer Tayyar Paşa'nın Makedonya'da müttefiklere karşı direniş hareketine geçtiğini ve Anadolu'da da İtalyan birliklerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından püskürtülmüş olduklarını bildiren haberde, Müslüman Türkler Kilikya'da Fransızlar'a karşı kahramanca bir direniş sergilemişler ve Fransız General Gouraud buradaki birliklerin acilen ek kuvvetlerle takviyelerini istemiştir. Kemal Paşa'nın önderliğindeki 'Jöntürkler'in ayaklanma sürecinde aktif saldırıya geçmeleriyle, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşın yeni bir evreye girmiş olduğuna dikkat çeken gazete, 'Kürdistan Kralı' olarak nitelendirdiği Enver Paşa'nın da taraftarlarıyla birlikte Azerbaycan'da konuşlanmış olduğunu bildirmiştir.

"[...]İngilizler ve Fransızlar mevcut durumlarını elverişli görmediklerinden Osmanlı Sultanı'nın İstanbul'dan Anadolu'ya taşınması işinden vazgeçmişlerdir. Öyle ki, Lyloyde George kısa bir süre önce Türkiye'ye karşı birliklerinin güçlendirilmesini istemiş ve Fransa ise kendisine karşı ayaklanan Müslümanlar'ı ikiye bölmek için Suriye'nin bağımsızlığını tanımış ve Emir Faysal'ın krallığını onaylamıştır[...]Elbette ki, Türk isyancıların başarıları İran ve Afganistan'da Bolşevik askeri ilerleyişi tehlikesi ve Bolşevik propagandası ile tehdit altında olan İngiltere'nin Hindistan'daki pozisyonuna tesir etmeden kalmayacaktır[...]"

ifadesiyle, Bolşeviklerin de manipüle ettikleri bu gelişmelerin itilaf devletlerinin pozisyonlarına ve strateji değişikliklerine dikkat çekmiştir.⁴³

7- Trakya'dan Mekke ve Moskova'ya Mustafa Kemal ve Enver Paşalar: Bolşevikler ve Panislam

Reichspost Gazetesi 22 Mart 1920'de "İtilaf Devletlerine Karşı Panislamist Ayaklanma-Trakya'dan Arabistan'a – Müttefik Birlikleri Sıkıntıda" başlıklı haberinde aynı hususlara vurgu yaptıktan sonra İtalya'nın Anadolu'daki birliklerini geri çekme kararı aldığı belirtilmiştir.⁴⁴

⁴³ "Aufstand der Muhammedaner", *Neues Grazer Abendblatt*, 22 März 1920, s. 2.

⁴⁴ EK 4.

Panislamitische Erhebung gegen die Entente.

Von Thrazien nach Arabien. — Die Verbandstruppen in Bedrängnis.

Paris, 21. März. (Kunstspruch.) Der panislamitische Aufstand ist vollends ausgebrochen. Der Kampf erstreckt sich von Thrazien über Anatolien bis nach Arabien. Halbamtliche französische Blätter behaupten, der Aufstand stehe mit den Vorgängen in Deutschland in Zusammenhang. (Diese Äußerungen sind bezeichnend für die noch immer anhaltende französische Angst vor dem deutschen Nachbar.)

Der türkische Oberst Jaffer Tahir greift die Alliierten in Mazedonien an und leistet ihnen Widerstand. Griechische Truppen, die Thrazien besetzt halten, treten ihm entgegen.

In Anatolien wurden italienische Truppen von Mustafa Kemal an der Küste zurückgeschlagen. Französische Truppen setzen den türkischen Nationalisten in Cilicien und im oberen Teil Syriens tapferen Widerstand entgegen.

Der französische General Gouraud hat dringend um Verstärkung.

ES. Rom, 21. März. Die Zurückziehung der italienischen Truppen aus Anatolien wurde am Freitag angeordnet.

HISTORY
STUDIES

1041

EK 4: "Panislamistische Erhebung gegen die Entente/ Von Thrazien nach Arabien- Die Verbandstruppen in Bedrängnis", *Reichspost*, 22 März 1920, s. 1.

Volume 12
Issue 3
June
2020

Aynı gün, "Şark'ın Ayaklanması" makalesinde Reichspost gazetesi, 'İtilaf devletlerine karşı isyan ateşinin ve alevlerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın ötesinde yakıldığını belirtmiş ve 'Peygamberin Yeşil Bayrağı'nın dalgalandığına vurgu yapmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul itilaf devletleri tarafından resmen işgal edildiğinde Osmanlı Sultanı ve Haifesi'nin sayılı günlerinin kaldığı ve Avrupa'daki sonunun geldiği ve İstanbul'da ilk defa 1453'te dalgalandıran yeşil bayrağın buradan sökülüp atılmasının geri dönüşü olmayan bir gelişme olacağı düşünülmüşken sarsıcı bir gerginlik ve acıyla bütün İslam dünyası muzaffer Avrupa'nın Şark'ın Ruhu olan İstanbul-Haliç'e saldırısına bakmıştır. [1920] Ocak ayında Mustafa Kemal'in sonuçlarının ağır olacağını belirterek Türk topraklarını terketmeleri için itilaf devletlerini uyardığını ancak itilaf devletlerinin buna aldırış etmediklerini belirtmiştir. Dolayısıyla itilaf devletlerinin ateşkes antlaşmasını acımasız bir şekilde uygulamalarının ve 1919'da Paris'teki Şark Konferansı'nda Arap halkların bağımsızlıklarını hiçe sayan itilaf devletlerinin ganimeti paylaşımalarının kendi içinde zıtlıkları daha belirgin hale getirdiğine ve Şark politikasını güvence altına almadığına dikkat çekilmiştir. Kendi topraklarında bağımsız bir şekilde yaşamaktan başka bir şey istemeyen Müslüman halkın sesine kulak verilmeyişinin Batı ve Doğu olmak üzere dünyanın iki önemli parçasında şiddetli sarsıntıları kaçınılmaz hale getireceği uyarısında bulunan gazete, I. Dünya Savaşı'nda bilinçli bir şekilde bütün İslam halklarının kültür birliğini oluşturmak için çok gayret eden Jöntürkler'den Enver Paşa'nın durmak yorulmak bilmeksizin bu zamanlarda birçok farklı yerde ortaya çıkmakta olup Panislamizm'in önderliğini yaptığını belirtmiştir. Enver Paşa'nın gönderdiği elçileri İstanbul Boğazı'ndan Tigris'e, Amuderya'dan Indus'a, Kafkasya'dan Hazar Körfezine ve Arabistan'dan Nil nehrine kadar her yere yürümüşler ve her yerde çağrıda bulunmuşlardır. Verdikleri mesajlar

inanların sıcak kalplerinde açık kapılar bulmuştur. Bunlara kuzeyde, doğuda, Kafkasya'da, Orta Asya'da ve Hindistan'da Lenin'in Bolşevizm'in Kur'an'da zaten var olduğunu bildiren elçileri eşlik etmişlerdir. Moskova ve Mekke ortak sesleri çıkarıyorlar ve bu harmoniden çıkmış olan ve hala çıkan ses:

“[...] ‘Yabancı hegemonyasından kopuş, İngiltere’den kopuş’. Jöntürkler işte böyle ortak hedefte güçlü bir müttefik buldular[...]”.

Avrupa kültürünün temellerini Anadolu'nun eskiçağ Yunan kültürüne dayandıran Avrupalı bakış açısıyla Reichspost gazetesi, Avrupa'nın coğrafi olarak aşağısında kalan Anadolu'da büyük şeylerin hareket halinde olduğuna ve kültürünün temelleri Doğu'da olan Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti arasındaki ‘Medeniyetler Savaşı’na dikkat çekmiş, bir Avusturyalı olarak varlığını sürdürebilmesi için Avrupa Hristiyan dünyasını özeleştiriyeye davet etmiştir:

“[...]Silahlar salt kudret ve milletler için takırdamıyor. İki dünya birbiriyle savaş halinde: ‘İslam kültür alemi varlığını korumak için Hristiyan-Avrupa alemi ile güreşiyor ve onun arkasında yeni, Hristiyanlık karşıtı bir kuvvet olan Bolşevizm yıkıcı iğrençliğiyle pusuya yatmış ve bunları kıskırtıyor. Avrupa hırsı dalgalanan ateşi bir yangın haline getirdi. İtilaf devletleri bu yangını tekrar söndüremezlerse Avrupa'da geride kalmış olaylar yeniden cereyan edebilir[...]”

Bu özeleştiriyeye davetinden sonra gazete, Avrupa'yı da yanmaktan kurtaracak uzun vadeli çözümün, Mustafa Kemal Paşa'nın daha önceleri abartılı bulunan ve ciddiye alınmayan yarı ve tavsiye mahiyetindeki sözlerini anımsatmıştır:

“[...]Mustafa Kemal uyarıyordu. Ancak, [...]şu ifadeleri abartılı bulunmuştu: ‘Avrupa'nın refahını Şark'ın alevler içinde yanması suretiyle istiyorsanız, Şark'ın alevleriyle bizim Asya topraklarımızın üstüne kapanmayınız[...]’⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın Avrupa'nın emperyalist devletlerine, karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı yaptığı bu uyarının haklılığını teyid edercesine, Avusturya'nın işçi gazetesi Arbeiterwille, bir gün sonra, “Panislamist Ayaklanma” başlıklı haberinde, Anadolu'da yaşanan son askeri gelişmeler nedeniyle, İngiltere'de Lord Curzon başkanlığındaki siyasi komisyonun Türkiye ile yapılacak olan barış antlaşmasının askeri hükümlerini yeniden görüşmek üzere toplandığını bildirmiştir. Arbeiterwille, İslam Halifesi'nin başkenti İstanbul'u işgal ettikten sonra ayyuka çıkan Anadolu dahil Asya genelinde yaşanan İngiliz karşıtı son gelişmeler üzerine Londra tedirginlik içinde kafa yorarken, İslam Âlemi'nin ve Bolşevikler'in aylar ve hatta yıllardır dillendikleri Müslümanlar'ın dayanışmasının gerçeğe dönüştüğünü vurgulamıştır.⁴⁶

Mart ayının son günlerinde Anadolu'da Türk milli ordusunun Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un itilaf devletleri tarafından işgali nedeniyle İstanbul'daki işgal kuvvetleri komutanına göndermiş olduğu;

“[...]İstanbul'un işgal kuvvetleri tarafından boşaltılması, Sultanın itilaf devletlerinin esiri olduğu ve karar verme özgürlüğünü geri alması, işgal kuvvetleri komutanlığının emriyle tutuklanan milli düşünce taraftarının derhal serbest bırakılmaları[...]”

aksi halde Mustafa Kemal'in doğacak sonuçların sorumluluğunu da reddettiğine yönelik ulti-matom haberi, tüm dünyada olduğu gibi Avusturya basınında da geniş yer bulmuştur.

⁴⁵ “Die Erhebung des Orients”, *Reichspost*, 22 März 1920, s. 3.

⁴⁶ “Panislamistischer Aufstand”, *Arbeiterwille*, 23 März 1920, s. 8.

İstanbul'un işgal edilmesi kadar milli hareket taraftarı Osmanlı mebuslarının ve Rauf Bey gibi komutanların toplu olarak tutuklanmalarının da bu ultimatoma dahilinde ayrıca protesto edildiği belirtilmiştir. Anadolu'daki vaziyetin son derece ciddileştiğini bildiren haberde, milli orduya gönüllü halk kitlelerinin akın ettiği bir dalga oluştuğunu ancak yokluktan ötürü bunlardan binlercesine silah tedarik edilemediği kaydedilmiştir. Halife'nin şehri İstanbul'un itilaf devletleri tarafından işgal edilerek uygulanan şiddet eylemlerine karşı Mustafa Kemal'in dünya genelindeki bütün Müslüman birliklerinden ve özellikle de Hindistan'dan İslam Dünyası'nın tam dayanışma halinde olduğuna dair bildirimler aldığına dikkat çekilmiştir.⁴⁷

Avusturya'nın Vorarlberger Volksblatt "Mekke ve Moskova İttifak Halinde" makalesinde, Panislamizm'in gecikmeli etkilerine dikkat çekmiş, Enver Paşa'yı siyasal İslam'ın önderi olarak nitelendirmiş ve Boğaziçi'nde Tigris'e Kafkasya'ya, Amuderye'ya, Hindistan'a ve Arabistan'a kadar elçilerinin inananlar tarafından büyük bir sevinçle karşılandıklarını değinmiştir. Batılı devletler, Hilafet Sancağı'nın 1453'ten bu yana dalgalandığı İstanbul'dan Halife'yi kovmak isterken, Enver Paşa'nın bu güne kadar vermiş olduğu emeklerin meyvelerini vermeye başladığı ve İstanbul'un işgalinin direnişsiz gerçekleşmediği ifade edilmiştir. Trakya ve Makedonya'dan itibaren Yunanlılar'a karşı yanan islami ayaklanma ateşinin İtalyanları'da denize doğru püskürttüğünü, Çukurova ve Suriye'de Fransız birliklerinin takviye edilmesi için çağrıda bulunulduğunu ve Arabistan'ın da devrim yangınına dahil olduğunu belirtmiştir. Şam'daki Arap Kongresi'nin Suriye'nin bağımsızlığını ilan edip Emir Faysal'ı da Suriye kralı olarak taçlandığını, hemen hemen aynı günlerde Emir Abdullah'ın Irak kralı ve Emir Said'in de Kral'ın naibi ilan edildiğine dikkat çekilmiştir. İtilaf devletlerinin şark milletlerini kendi aralarında satranç piyonları gibi alt etmeye çalışırken Mustafa Kemal Paşa'nın kendilerine yapmış olduğu uyarılara atıfta bulunulmuştur:

"[...]Mustafa Kemal Ocak ayında felaket getiren simsar politikalara karşı uyarıyordu ve bugün tamamiyle görüldüğü üzere İslam güçlü bir direnişte birleşmiştir[...]. Enver Paşa ile Lenin'in elçileri Hindistan ve Orta Asya'da Dünya İslam Birliği'nin propaganda havarileri olarak Enver Paşa'nın ve Bolşevizm'in izcileri olarak Lenin'in elçileri buluşmaktalar. Bugün Mekke ve Moskova'da ortak ses yükselmektedir: 'Yabancı egemenliğinden kurtuluş!'[...]'".

İslam ve Avrupa Hristiyan dünyaları ile Bolşevizm arasındaki ilişkiler karmaşasına ilişkin gazete, İslam Kültürü'nün varlığını korumak için modern dünya hakimiyeti hedefleri olan Avrupalı büyük devletlere karşı mücadele verdiğine ve bu mücadeleyi veren İslam Kültürü'nün ardında ise, sayısız yıkım vahşetiyle Hristiyanlığın yeni düşmanı olan Bolşevizm'in gizlendiğine dikkat çekilmiştir.⁴⁸

⁴⁷ "Ultimatum der türkischen Nationalisten an die Entente.-Wegen der Besetzung des Konstantinopels", *Neues Wiener Journal*, 29 März 1920, s. 2.

⁴⁸ EK 5.

Mekka und Moskau im Bunde.

Das Haupt des politischen Islams, der tatkräftige Enver Pascha, arbeitete seit langem an der Herstellung einer bewußten Kulturgemeinschaft aller islamitischen Völker: seine Sendboten liefen vom Bosphorus zum Tigris, vom Amur darje bis zum Indus und vom Kaukasus bis zum Golf von Arabien, überall von den „Gläubigen“ mit Freude begrüßt und aufgenommen. Die Früchte der Arbeit zeigen sich jetzt, da die Westmächte den Kalifen aus Konstantinopel, wo die grüne Fahne des Propheten seit dem Jahre 1453 wehte, vertreiben wollten. Die Besetzung der Stadt erfolgte nicht ohne Widerstand. Von Thrazien und von Mazedonien entflammte ein islamitischer Aufstand gegen die Griechen, in Anatolien werden die Italiener gegen das Meer gedrängt, französische Offiziere erheben in Cilicien und in Syrien den Ruf nach Verstärkung, selbst Arabien ist in den Revolutionsbrand einbezogen. Ein Araberkongreß in Damaskus hat die Unabhängigkeit Syriens ausgerufen und dem Emir Faissal zum König gekrönt. Fast gleichzeitig wurde Emir Abdulla zum König von Irak mit Emir Seid als Regent ausgerufen. Die Verbandsmächte wollten die Orientvölker zu Schachergegenständen unter sich herabwürdigen: Mustafa Kemal hatte im Jänner vergebens vor der verderblichen Mäckerpolitik gewarnt, heute ist der Islam allem Anscheine nach zu kräftigem Widerstand geeint.

Noch mehr, am Kaukasus, in Zentralasien und in Indien trafen die Sendboten eines Enver

EK 5: “Mekka und Moskau im Bunde (Mekke ve Moskova İttifak Halinde)”, *Vorarlberger Volksblatt*, 31. März 1920, s. 3.

Benzer bir durumun gizli bir paylaşım yarışında olan İngiltere ile Fransa arasındaki ilişkilerde de ultimatoma alışverişine yol açıp nihayetinde Bolşevik tehlikesi, bununla bağlantılı olarak Anadolu, Balkanlar ve hatta Asya'daki genel kötü gidişat nedeniyle tarafları uzlaşmaya mecbur ettiği bildirilmiştir.⁴⁹

8- Avusturya Basını'nda San-Remo Konferansı'nın Kemalist-Bolşevik İttifakına Yansımaları ve Panislam

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'daki açılışına ilişkin haber, Wiener Morgenzeitung gazetesinde, tam bir hafta önce, 16 Nisan 1920'de “Anadolu'da Milli

⁴⁹ “Die Note Frankreichs an England”, *Innsbrucker Nachrichten*, 12. April 1920, s. 4.

Hükümetin Teşekkülü – Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklerle İttifak Kurdu” manşetiyle yer almıştır.⁵⁰

EK 6: “Bildung einer nationalistischen Regierung in Anatolien-Mustafa Kemal Pascha verbündet sich mit Bolschewiken (Anadolu’da Milliyetçi Hükümetin Teşekkülü-Mustafa Kemal Pascha Bolşeviklerle İttifak Kurdu)”, Wiener Morgenzeitung, 16. April. 1920, s.1.

Reichspost gazetesi ise, yine 16 Nisan’da “Anadolu’daki Türk Ayaklanması”⁵¹ ve Wiener Zeitung “Türkiye”⁵² başlıklarıyla aynı içerikte kaleme aldıkları haberlerinde, Anadolu’da milli bir hükümet oluşturulduğunu ve Mustafa Kemal Paşa’nın kendini Anadolu’daki milli hükümetin “Sadrazamı (Grosswesir)” ilan ettiğini ve eş zamanlı olarak Harbiye Nazırlığını üstlendiğini bildirmiştir. Anadolu’daki milli hükümetin İstanbul Hükümeti ile bütün bağlantılarını da kestiğine dikkat çekilen haberlerde Bolşeviklerin Mustafa Kemal Paşa ile bir antlaşma imzaladıkları da aktarılmıştır.

Anadolu’daki yurtseverler kanadında bu gelişmeler yaşanırken, İngiliz istihbarat raporlarının da teyid ettikleri üzere Nisan 1920’de yeniden Sadrazamlığa atanan Damat Ferit Paşa, Türkiye’deki bütün hareketleri tam anlamıyla İngiltere’nin yöneteceğine ve Avrupa’nın da Türkiye’ye karşı tutumunu iyileştirmesini sağlamak için İngilizler’in yönergelerine göre hareket edilmesi gerektiğine inanmış ve İngiliz yanlısı bir politika gütmüştür.⁵³ İngiltere Hükümeti’nin Anadolu’nun Asya ve Avrupa yakalarındaki Müslüman Türk ayaklanmalarını fiirenlemek amacıyla Damat Ferit ile ortaklaşa çözüm arayışları ve basın aracılığıyla yaptıkları

⁵⁰ EK 6.

⁵¹ “Der türkische Aufstand in Anatolien”, *Reichspost-Morgenblatt*, 16. April 1920, s. 3.

⁵² “Türkei”, *Wiener Zeitung*, 16. April 1920, s. 8.

⁵³ Salahi R. Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, 1. Cilt-1918-1923, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 629, 630.

manipülasyonlar Amerikan ve İngiliz basınına olduğu kadar, Avusturya basınına da yansımıştır. Nisan 1919 tarihli olduğu iddia edilen bir uluslararası gelişme, birlikte Avusturya'nın işçi gazetesi Arbeiterwille'nin şüpheli bir üslupla aktardığına habere göre, bir yıl önce, dolayısıyla Damat Ferit'in ilk Sadrazamlığı döneminde Nisan 1919'da, Damat Ferit Paşa ile - müttefiklerinden yetki almadan da olsa- Winston Churchill arasında imzalanmış ve 'İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin Avrupa yakasında varlığını sürdürmesini garanti ettiğini gösteren 'sözde gizli' bir antlaşmanın içeriği 1 Nisan 1920 tarihli New York American gazetesinde yayınlamıştır. Ancak bu haber, Arbeiterwille gazetesinin de üslubundan anlaşılacağı üzere, şüpheli bir şekilde, tam bir yol sonra yani Damat Ferit'in ikinci kez Sadrazamlık makamına atandığı Nisan 1920'de gazete sayfalarına yansımıştır.⁵⁴ Damat Ferit'in İngilizci, siyasi İslamcı askeri ve syasi faaliyetleri de Avusturya basınında yer bulmuştur. Winer Morgenzeitung ve Reichspost gazeteleri daha önce Ankara'da görev yapmış olan General Hamdi Paşa'nın, İstanbul [Damat Ferit] Hükümeti tarafından milli hareketi bastırmakla görevlendirilen kuvvetlerin (Kuvayı İnzibatiye'nin) komutanlığına atandığını bildirmişlerdir.⁵⁵ Bununla da yetinmeyen Damat Ferit, Anadolu'daki Müslüman Türkler'in birliğini içerden çöktürmek, İngiltere'nin işgallerini kolaylaştırmak ve Anadolu'daki milli direnişi etkisiz kılmak için, Şeyhül İslam Dürrizade Abdullah'a 11 Nisan 1920'de Anadolu'daki direniş ve bağımsızlık hareketine katılan herkesin halifeye karşı isyancı ve İslam dininin düşmanı olarak nitelendirildiği bir fetva yazdırmış ve 15 Nisan itibariyle de bu fetvayı Anadolu illerine dağıtmaya çalışmıştır.⁵⁶ İslam dünyasının cephe almış olduğu İngilizler'e hizmet eden Damat Ferit'in bu tehlikeli davranışına karşı tepkisiz kalmayan Mustafa Kemal önderliğindeki milliyetçiler başta Börekçizade Mehmet Rıfat Efendi olmak üzere 153 müftünün imzaladıkları ve Dürrizade'nin fetvasını etkisiz kılan bir karşı fetvayı 14 Nisan 1920'de yayımlamışlardır.⁵⁷ İşte, Damat Ferit'in kendi rızasıyla Müslüman Türkler'in kurtuluş savaşına engel olması için İngiltere Hükümeti tarafından görevlendirilmiş olduğunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne seren ve Avusturya basınında Türk Kurtuluş Savaşı'nın ulusal olduğu kadar dini yönüyle de Müslümanlar'ın kurtuluş savaşı olarak algılandığını açık ve net bir şekilde ifade eden, Anadolu'daki 153 müftünün imzasını taşıyan bu fetva haberi Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü 24 Nisan 1920'de "Kemal Paşa" başlığıyla Deutsches Volksblatt gazetesi müteakip şekilde aktarmıştır:

"[...]İstanbul'dan bildirildiğine göre, milliyetçileri boyunduruk altına alması için görevlendirilen Ferit bir sonuç alamamıştır. Mustafa Kemal bu ayın 14'ünde Ankara'da 'Dünya Müslümanlar Kurultayını (Allislamkongress) açmıştır'.⁵⁸

⁵⁴ "Ein angebliches Geheimabkommen Englands mit der Türkei-Zur Sicherung der Türkei in Europa", *Mittagsblatt-Neues Wiener Journal*, 1. April 1920, s. 1.

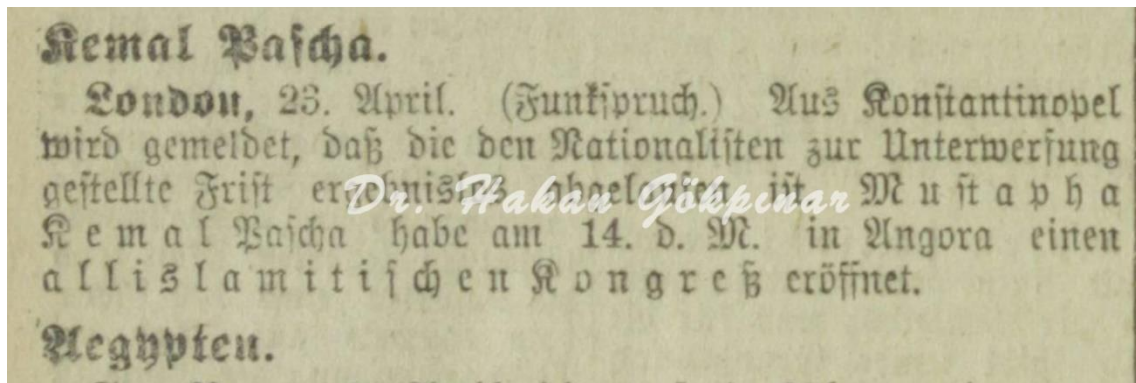
⁵⁵ "Bildung einer nationalistischen Regierung in Anatolien", *Wiener Morgenzeitung*, 16. April. 1920, s. 1; "Der türkische Aufstand in Anatolien", *Reichspost-Morgenblatt*, 16. April 1920, Wien, s. 3.

⁵⁶ Sonyel, s. 631.

⁵⁷ a.g.e, s. 632.

⁵⁸ EK 7; "Die türkische Frage", *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920, s. 4.

EK 7: Kemal Pascha (Kemal Paşa), *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920.

Bu İslam kurultayını teyid eden haber ise, bölgesel Voralberger Zeitung'un "Milliyetçilerin Boyun Eğmeyişleri" başlıklı haberinde 26 Nisan 1920'de yayınlanmıştır. İtilaf devletlerinin Mustafa Kemal liderliğindeki milliyetçilere teslim olmaları için tanıdıkları sürenin bir sonuç alınmadan dolduğu bildirilmiş ve Mustafa Kemal'in karşı fetva açıklamasını Panislamist benzeri bir hamle olarak aktarılmıştır:

"[...]Mustafa Kemal Paşa 14 Nisan'da Ankara'da bir Afgan temsilcinin de hazır bulunduğu bir kurultay açmıştır. Bu kurultayın amacının Türkiye'nin parçalanmasına karşı toplumsal ortak hareket programı oluşturmak olduğu ifade edilmiştir[...]"⁵⁹

Keine Unterwerfung der türkischen Nationalisten

Aus Konstantinopel in London eingetroffene Berichte besagen, daß die den Nationalisten für die Unterwerfung gestellte Frist ohne Ergebnis abgelaufen ist. Mustapha Kemal Pascha habe am 14. April in Angora eine Art panislamitischen Kongreß eröffnet, bei dem auch afghanische Vertreter zugegen waren. Der Zweck dieses Kongresses sei die Aufstellung eines gemeinschaftlichen Aktionsprogrammes.

Es wird gemeldet, daß die türkischen Regierungstruppen bei Baderma eine verheerende Niederlage erlitten haben. Der Hafen von Baderma sei bereits in die Hände der Nationalisten gefallen. Im Gebiete von Konstantinopel desertierten die Offiziere und Soldaten der Regierungstruppen in großer Zahl und gehen zu den Nationalisten in Anatolien über. Die nationalistische Herrschaft dehnt sich heute bereits auf das ganze Gebiet von Brussa-Baderma aus.

EK 8: "Keine Unterwerfung der türkischen Nationalisten", *Voralberger Landes-Zeitung*, 26. April 1920, s. 3.

⁵⁹ EK 8.

Bu arada, 18 Nisan'da başlayıp 26 Nisan'a kadar sürecek olan ve Türkiye ile imzalanacak Sevr Barışı'nın son şeklinin verildiği San-Remo Konferansı'na⁶⁰ ilişkin haberler de Avusturya basınına yansımaya başlamıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920'de Pester Lyloyd gazetesi, Türkiye ile yapılacak olan barış antlaşmasının tetkik sürecinin tamamlanmış olduğunu haber verirken Salzburger Volksblatt, San Remo'da Ermeniler başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nin azınlık unsurlarına tanınan üstün ayrıcalıklara ve Türkiye'ye yapılan dayatmaya vurgu yaparken,⁶¹ 24 Nisan 1920 tarihli Wiener Zeitung, Türk Boğazları'nın yönetiminin Süveyş Kanalı'nın yönetimine benzer şekilde iki ayrı uluslararası komisyon tarafından yönetilmesine karar verildiğine vurgu yapmıştır.⁶² Yine 24 Nisan tarihli Deutsches Volksblatt gazetesi ise, "Türk Sorunu" başlığı altında, San Remo Konferansı'ndan gönderilen resmi açıklamaya da yer vermiş, konferansın üst komisyonunun Türkiye ile yapılacak barış antlaşmasının sınırları konusunda ilerleme kaydettiğini bildirmiştir. Türk-Sovyet Antlaşması'nın neticesinde Batum'a giren Bolşevikler'e ilişkin ise San Remo'da, itilaf devletlerinin çekilmek yerine savunma yapmasına kara verdikleri aktarılmıştır.⁶³

9- Avusturya Basınında Bolşevik Rusya ve Emperyalist İngiltere Mücadelesi'nin Perde Arkası

Tarihçi Musa Qasımlı'nın Şubat 1921 tarihli Morning Post ve San Remo Konferansı'na tekabül eden, 21 Nisan 1921 tarihli Times gazetesinden aktardığına göre İngilizler, milliyetçi düşüncelere olduğu kadar dini inançlara mesafeli bir yaklaşımı olan Bolşevizm ile İslam'ın içerik bakımından zıtlıklar taşıdığına inanan İngilizler'in ulusal bir kurtuluş savaşı içerisindeki Müslüman Türkiye ile Bolşevik Rusya arasındaki ilişkileri er veya geç kopacağı beklentisinde olmuştur.⁶⁴ İngiltere bu beklentiler içindeyken, 18-26 Nisan 1920'deki San Remo konferansından sonra, 20 Mayıs 1920'de Neue Freie Presse, Batı dünyasının en büyük meselesi Şark Meselesi iken bugün İngiltere'nin Şark Meselesi'ni çözmek için Bolşevizmle irtibat halinde olan, Osmanlı halkına dayanan milliyetçi Müslüman ve Panislamist harekete karşı Sultan ve Halife'nin de tatmin edilebileceği çözümü henüz bulamamış olmasına dikkat çekmiştir. Siyasi ideolojileriyle Bolşevikler'in, milliyetçi-yurtsever düşünceleriyle Müslüman Türkler'in, Araplar'ın, Hindistan ve Mısır'daki Müslümanlar'ın milli ve dini hassasiyetleriyle Şark'ta uyanışa geçmiş 'esrarengiz güçlerin' İngiltere başta olmak üzere itilaf devletlerine yaştıkları güçlüklerle değinmiştir. Neue Freie Presse, Şark'taki bu uyanışta Bolşevik Rusya'nın İngiltere ile olan yarışının perde arkasına ışık tutmuş ve Asya genelinde yaşanan İngiltere ile Bolşevik Rusya'nın başını çektikleri çok daha geniş kapsamlı ekonomik yarışa dikkat çekmiştir:

"[...]Bütün İslam dünyasının ve dünya ekonomisi ve ticaret yolları coğrafyası sorununa nazaran İstanbul sorunu, daha az düzeyde bir ulusal Türk sorunudur. İngiltere bütün dünya askeri güçlerinin emrinde olmadığına farkındadır ve itilaf devletlerinin, İstanbul, Türkiye ve Şark meselesine ilişkin kararları ne olursa

⁶⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II. Kitap – Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Bilgi Yayınevi, II. Basım, Ankara, 1998, s. 187, 188.

⁶¹ "Die Konferenz in San Remo", *Salzburger Volksblatt*, 23. April 1920, s. 5.

⁶² "Die Friedensverhandlungen", *Wiener Zeitung-Wiener Abendpost*, 24. April 1920, s. 1.

⁶³ "Die türkische Frage", *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920, s. 4.

⁶⁴ Musa Qasımlı, *Azerbaycan Türkleri'nin Milli Mücadele Tarihi 1920-1945*, Kanüs Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2006, s. 68.

olsun, eninde sonunda Rusya'nın gelişmesine bağımlıdır. Moskovalı Bolşevikler'in politikalarında limanlara ve denizlere yöneldikleri de kimseyi şaşırtamayan tabii bir gelişmedir[...]”.

Bu dönemde Bolşevik hükümet sistemi ile yönetilen Rusya'nın Estland'ın bağımsızlığını tanımasına rağmen, Reval'i bir ithalat ve ihracat limanı olarak görmeyi sürdüreceğine işaret eden Neue Freie Presse, Ruslar'ın Reval limanını Karadeniz limanları ve Türk Boğazları üzerinden serbestçe desteklemeyi sürdürmelerinin Bolşevik ideolojinin de ötesinde Rusya'nın varlığını sürdürebilmesi için hayati bir önem arzettiğine dikkat çekmiştir:

“Reval'in bir ithalat ve ihracat limanı olduğu ve olacağı son derece tabiidir. Bu nedenle, Rusya'da hangi hükümet biçimi mevcut olursa olsun Ruslar bu koşullar olmadan varlıklarını sürdüremezler. Dolayısıyla Ruslar, Karadeniz'de ve İstanbul ile Çanakkale Boğazları'nda bir İngiliz egemenliğine asla tahammül etmezler[...]”

Bu bağlamda gazete, Eski Boğazlar ve Şark Meselesi'nin çözümünde San Remo'da alınan kararların ve Lyloyde George'un konuşmasının tek karar verici unsur olamayacağı, bu meselede, İngiltere kadar Sovyet Rusya'nın politikalarının da karar verici olduğuna işaret etmiştir. ve Halifelik uğruna verilen savaşın aslında Asya için verilen savaşta bir siyasi araç olduğunu ve dolayısıyla bu yolda siyasal İslam'ın zirve yaptığını belirtmiştir. Asya genelindeki hareketliliğin, Avrupa-Hristiyan Kültürünün boyunduruğuna karşı oluşmuş bir direniş hareketi olduğuna vurgu yapmıştır. Bu meseleyi, Avrupa'nın ortak çıkarları açısından olduğu kadar, Avusturya'nın ulusal çıkarları açısından da ele almıştır. Bu çıkarlar doğrultusunda, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasındaki bu yarıştan Avusturya Almanları'nın Avrupa kıtası için yararlı beklentilerin olduğunu dile getirmiştir:

“[...]biz Almanlar, bunun yerine, Almanya'nın, Türkiye'nin ve Rusya'nın bütün Avrupa kıtasının ortak çıkarları baskısıyla bizleri buluşturmasını bekliyoruz. Bu ortak çıkarlar etrafında buluşmak için, Türk ve Alman taraflarının yeni olanaklar arayıp aramadıklarına dair somut bir gerçeklik maalesef henüz söz konusu olmamıştır.⁶⁵”

12 Mayıs 1920'de Alman basınında da yer alan,⁶⁶ BMM'nin 26 Nisan 1920'de Sovyet Hükümeti'ne, B.M. M'nin maddi yardım talebi dahil, özellikle Azerbaycan'ı İngiliz ve Ermeni tehlikesinden korumayı amaçlayan Kafkasya'nın Bolşevikleştirilmesine destek önerisinden sonra Mustafa Kemal B.M.M'de yaptığı konuşmada, Ruslarla yapılan antlaşma ile Bolşevikliğin kabul edilmeden, Bolşevik Rusya ile ortak çıkarlar doğrultusunda yapılan ittifaka vurgu yapmıştır.⁶⁷ Avusturya basınında da geniş yer bulmuştur. 19 Mayıs 1920'de Znaimer Tagblatt, “Kemal Paşa İçin Rus Güçlendirmesi” başlıklı haberinde, Mustafa Kemal'in kuvvetleriyle birleşmek için 50.000 Rus askerinin Gürcistan istikametinde olduklarını bildirmiştir.⁶⁸ Avusturya'nın Reichspost gazetesi ise 22 Mayıs 1920'de, San Remo'da son şekli verilen ve Türkiye'yi itilaf devletlerinin birer kolonisi haline dönüştüren barış antlaşmasının bu Panislam ve Sovyet ittifakının temel nedeni olduğuna işaret etmiştir. ‘Panislamist Hareket’ başlıklı bu haberinde Reichspost, Panislam'ın Sovyet emperyalizmi ile birleşmesinin hiç de küçümsenemeyecek bir tehlike olduğu uyarısında bulunmuştur. Panislamist hareketin Afrika'da

⁶⁵ Otto Hoeflich, “Die Vernichtung der Türkei-Die Ursache der Abdankungsabsicht des Sultans”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20. Mai 1920, Nr. 20017, Ohne Jahrgang, Wien, s. 2, 3.

⁶⁶ “Militärvertrag zwischen Sowjetrußland und der Türkei”, *Neue Preußische Zeitung (Kreuzzeitung)*, 12. Mai 1920, Ohne Seitenzahl.

⁶⁷ Yüceer, s. 68, 69.

⁶⁸ “Russische Verstärkungen für Kemal Pascha”, *Znaimer Tagblatt*, 19. Mai 1920, s. 2.

Mısır ve Fas'tan Orta Asya ve Hindistan'a doğru sürekli bir ilerleme kaydettiğini, Hindistan gazetelerinin söyleşilerinde ve haberlerinde 10 Ağustos 1920'de imzalanacak olan Türk Barış Antlaşması'nı konu ettiklerini anımsatmıştır. Buradaki devrimci atmosferin daha da derinleştiğine dikkat çeken gazete, Müslümanlar'ın bu tepkisinin görünen sebebini, İslam Peygamberi'nin siyasi halefi olarak 'kutsal vekilin (halifenin)' ve bütün İslam aleminin incitilmesi olduğunu belirtmiştir.⁶⁹ Bolşeviklerin Mayıs ayındaki bu fiili desteklerinin ardından, 3 Haziran'da Bolşevik Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin'den Ankara Hükümeti'nin dış politikalarını öğrenerek 26 Nisan 1920 tarihli teklifi kabul ederek yazılı teklifi memnuniyetle kabul ettiğini Ankara'ya bildirmiştir. Bu suretle Bolşevik Rusya, Misak-ı Milli sınırları içindeki Türk topraklarının Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmiş ve Türkiye'yi bağımsız bir devlet olarak tanımıştır.⁷⁰

20 Temmuz 1920'de Yunan taarruzunun başlaması ve Edirne'nin işgal edilmesiyle⁷¹ birlikte Bolşevikler'in Anadolu'ya askeri desteği artmıştır. 28 Temmuz 1920'de Neuigkeist Welt Blatt gazetesi, "Bolşevizm ve Şark" başlıklı makalesinde Türk-Sovyet askeri ittifak antlaşmasına atıfta bulunmuştur. Buna göre, Anadolu'da Yunanlılar'ın zaferleri karşısında kısmen güç duruma düşen [Mustafa] Kemal'in ulusal birliklerinin yükünü hafifletmek için Bakü'deki Bolşevik birliklerinin kısa bir süre önce hareketlenmiş oldukları, Mustafa Kemal'in milli birliklerine destek olunması için Türkistan'dan gelen birliklerle de takviye edilen Bolşevik kuvvetleri'nin, Ermeni Cumhuriyeti kuvvetlerine saldırdıkları belirtilmiştir. Bundan başka itilaf devletlerinin öngörülerinden farklı olarak, iki farklı fakat kendi içlerinde belirgin bir şekilde birbirileriyle bağlantılı, emperyalizm karşıtı Panislamist hareket ile milliyetçi hareketin belirtmelerinin Şark'ta hareket halinde olduklarına yeniden dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Panislamist hareketin ve Bolşevizm'in Türkiye'de dahil olmak üzere bölgesel etkilerine olduğu kadar milliyetçi-müslüman Anadolu hareketinin de bölgesel etkilerine vurgu yapılmıştır:

"[...]Kısa süre öncesine kadar İslam'ın bir güç olarak ölmüş olduğu kanaati oluşmuşsa da itilaf devletlerinin egemenliğinin genişletilmesi sürecinde, Türkiye'nin imha edilmesiyle dile gelen Türk milliyetçiliği İslam üzerinden tepki vermiştir. Mustafa Kemal Kuzeybatı Anadolu'yu, Trakya'yı, Marmara kıyılarını ve İzmir'i mülk edinmeye çalışan İngiliz-Yunan birliklerine karşı eski Türk ordusundan arta kalanlarla bir savaş yürütmeye başlamıştır. Arabistan da milliyetçi akımdan etkilenmiş, Suriye'de Fransız ve İngilizler'e karşı, Mezopotamya'da İngilizler'e karşı savaşmaya başlamışlardır. Mustafa Kemal Sultan'ı ve Halife'yi tanımlamakla birlikte Sultan ve Halife'nin milli harekete karşı politikalarını tanımamaktadır[...]"

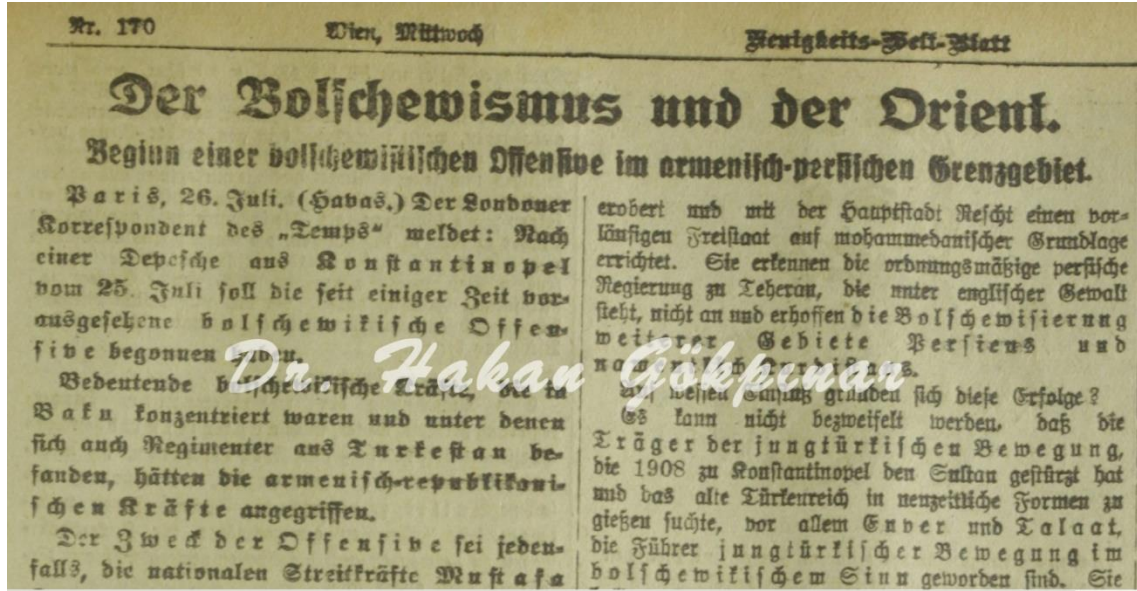
Bu sorunlar yumağının içine bir de Bolşevizm'in etkilerinin karışmış olmasıyla Bolşevizm'in, Bakü'deki petroleri itilaf devletlerinin sermayesi tarafından sömürülen Türk-Tatar Bağımsız bir devlet olan Azerbaycan'dan Müslüman-Bolşevik bir ülke yarattığı hatırlatılmıştır. Bunun etkilerinin Ermenistan, Türkistan ve İran'a kadar uzanmış olduğunu belirten gazete, Bolşevik Ruslar'ın İran'ın kuzey sınırlarını fethettiklerini ve başkenti Reşd'i islami temellerde geçici olarak bağımsız bir devlet yaptıklarının İngiliz basınca da teyid edildiğine işaret etmiştir.⁷²

⁶⁹ "Die panislamistische Bewegung", *Reichspost-Morgenblatt*, 20. Mai 1920, s. 3.

⁷⁰ Yüceer, s. 65, 66.

⁷¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi II. Kitap*, s. 229, 230.

⁷² EK 9.; Qasımlı, s. 88-90.

EK 9: "Der Bolschewismus und der Orient", *Neuigkeits- Weltblatt*, 28. Juli 1920, s. 2.

Sonuç

Mondros ateşkesinden San Remo Konferansına kadar itilaf devletlerinin Asya ganimetinin paylaşımına ve özelde Hilafetin merkezi İstanbul'a ilişkin kararları, Anadolu'da olduğu kadar Hindistan ve Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyayı etkilemiş olup Avusturya basını bu gelişmeleri çok yönlü bir şekilde değerlendirmiştir. Öncelikle Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğindeki direnişi Mayıs 1919'dan Temmuz 1920'ye kadarki süreç içerisinde öncelikle basit çeteci bir isyan ve sonrasında zaman zaman emperyalizme karşı varlığını korumaya çalışan Türk milliyetçisi bir ayaklanma ve zaman zamanda Hilafetin sancaktarlığını yapan Panislamist bir hareket olarak algılamış ve yansıtmıştır. Öyle ki Anadolu'dan yayılarak Türk-İslam ve Arap-İslam dünyalarında domino etkisi yaratan ve Bolşevik Rusya ile ittifak halinde itilaf devletlerinin tek kutuplu güçlerini dengeleyici, dış politika stratejilerine yön verici, itilaf devletlerinin ittifakını zedeleyici ve hatta etki alanlarını da sınırlayıcı bir güç oluşturmuştur. İngiltere başta olmak üzere itilaf devletleri İslam dinini Müslümanları ayrıştırmak için bir araç olarak kullanmışlarken Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları ulusal mücadelelerinin yanısıra, etnik ayrım yapmaksızın İslam dininin felsefesine uygun olarak islami değerlerden müslüman halkları zulme ve sömürüye karşı birleştiren ve bütünleştiren bir kalkan olarak yararlanmışlardır.

Anadolu'da ve Asya genelindeki Bolşevik, ulusalcı ayaklanmalar ve etkilerini gecikmeli bir şekilde de olsa bu dönemde gösteren Panislamizm'e ilişkin Avusturya basınının değerlendirmeleri, Hristiyan Avrupalı bilinci ile ele alınmıştır. Asya'daki bu gelişmeleri, Asya kökenli Bolşevizm'in Avrupa'da yaratabileceği siyasal-sosyal olayların köklü değişiklikler yapması ve Panislamcılarının kontrolden çıkmaları halinde de Avrupa'nın kültürel değerlerini de kökten sarsacak siyasi ve ekonomik bir krize girmesi endişesiyle takip etmiştir. Bu meyanda Avusturya basınında, 21. YY'da da tanık olunduğu üzere, Asya'daki gelişmelere islami-

kültürel değerler açısından da yaklaşarak, Yakın ve Ortadoğu'dan Hindistan' a kadar etkisini gösteren devrim dalgasını bir yandan islami değerler üzerinde gelişmiş doğu kültürünün var olma savaşı ile Hristiyan kültürel değerleri üzerinde yükselmiş batı kültürünün ölçsüz yayılma hırsı arasındaki bir "Medeniyetler Çatışması" olarak görmüştür. Diğer yandan Bolşevizm'in Asyacı değerlerinin ağır bastığı, Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve kültürel egemenliğine ve baskısına karşı Asya kıtası'nın Avrupa kıtasına karşı bir direniş hareketi olarak değerlendirmiştir.

Bu bağlamda Avusturya basını ayrıca, Bolşeviklerin, ideolojileri ile içerik veya şekil bakımından zıt olan dini veya milli unsurlarla, ya antiemperyalizm, ya coğrafi-kültürel ortak değerler veya insan emeği gibi ortak evrensel paydalarda ittifaklarını Çarlık Rusyasına dayanan, geleneksel Rus ekonomik yayılmacılığının bir aracı olarak değerlendirmiştir. Avusturya basınındaki genel kanaat, Asya'daki gelişmelerin Asyalılar'ın Hristiyan dünyasının egemenliğine karşı bir baş kaldırı olduğu yönündedir.

Avrupa egemenliğine karşı varlığını sürdürme savaşı olduğu kadar, küresel düzeyde İngiliz emperyalizmi ile Rus Bolşevizmi'nin ideolojiler üstü süreğen ekonomik savaşlarıdır. Dolayısıyla, hükümet biçimleri ve ideolojileri ne olursa olsun coğrafi ve ekonomik şartların değişmez koşullarına bağlı olarak, devletlerin ve milletlerin varlıklarını sürdürebilmek için yaşamsal tarihi politikalarının baki olduğunu gözlemlemiş ve sayfalarında dillendirmiştir. Bütün bunların ötesinde Avusturya basını, İngiltere'nin sınır tanımayan emperyalist hırsıyla Tarkya'dan Asya'nın derinliklerine kadar genişleyen şark meselesinin çözümüne ilişkin değerlendirmelerde gel gitler yaşarken, dini, milli ve ekonomik motifli bu çatışmalarda, itilaf devletlerinin pozisyonlarının sarsılmasından Avusturya ve Almanya'nın I. Dünya Savaşı sonrasında imzalamış oldukları barış antlaşmalarının revizyonu ve yeni ittifakların kurulması suretiyle Asya'nın ganimetlerinden nemalanma beklentisine girmiştir.

Bu dönemde Avusturya basını tarafından da alıntılanarak yayınlanmış olan, dünya barışının tesisi için ders mahiyetindeki uyarıları ve çözüm önerileri, günümüzde sadece şekil değiştirmiş olan Doğu-Batı çatışmasının çözümünde güncelliğini korumaktadır.

Kaynakça

A) Arşiv Belgeleri

Zeitungsabteilung der Österreichischen National Bibliothek

(Avusturya Milli Kütüphanesi Gazete Departmanı)

"Aufstand in Anatolien", *Der neue Tag-Morgen-Ausgabe*, 19. September 1919.

"Aufstand der Muhammedaner", *Neues Grazer Abendblatt*, 22 März 1920.

"Aufruf an die Muhammedaner", *Wiener Morgenzeitung*, 30. August 1919.

"Bildung einer nationalistischen Regierung in Anatolien", *Wiener Morgenzeitung*, 16. April 1920.

"Bolschewismus und Islam verbündet?", *Neuigkeits- Weltblatt*, 11 März 1920.

**HISTORY
STUDIES**

1052

*Volume 12
Issue 3
June
2020*

- “Das Ende der Türkei–Wahrscheinlichkeit der Wegnahme aller europäischen Provinzen und Verteilung von Anatolien”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20. Mai 1919.
- “Der Aufstand in Anatolien”, *Wiener Morgenzeitung*, 28 September 1919.
- “Der Aufstand in Kleinasien – Ein Ultimatum der Rebellen an die Konstantinopler Regierung”, *Mittagblatt des Neuen Wiener Journals*, 19. September 1919.
- “Der Aufruhr gegen England im Orient-Eine ernste Rote des englischen Kriegsamt”, *Neues Wiener Journal*, 26. Januar 1920.
- “Der Bolschewismus und der Orient”, *Neuigkeits-Weltblatt*, 28. Juli 1920.
- “Der Islam erwacht.”, *Salzburger Volksblatt*, 29. August 1919.
- “Der Islam gegen den Bolschewismus”, *Volksblatt für Stadt und Land*, 10. August 1919.
- “Der türkische Aufstand in Anatolien”, *Reichspost-Morgenblatt*, 16. April 1920.
- “Der türkische Waffenstillstand-Durchfahrt durch die Dardanellen”, *Deutsches Volksblatt*, 2. November 1918.
- “Die Aktion Kemal Paschas”, *Salzburger Volksblatt*, 12 August 1919.
- “Die Aufteilung der Türkei”, *Neues Wiener Tagblatt*, 20. Mai 1919.
- “Die Dardanellen frei für die englische Flotte“, *Prager Tageblatt-Morgen Ausgabe*, 2. November 1918.
- “Die Erhebung des Orients”, *Reichspost*, 22 März 1920.
- “Die Friedensverhandlungen”, *Wiener Zeitung-Wiener Abendpost*, 24. April 1920.
- “Die Gährung der Türkei/Aufstand in Anatolien.-Gegen die Zentralregierung in Konstantinopel.”, *Illustrierte Kronen Zeitung*, 2. Juni 1919.
- “Die Internationalisierung Konstantinopels”-“Meldung über blutige Unruhen in Konstantinopel”; *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20 Mai 1919.
- “Die Konferenz in San Remo”, *Salzburger Volksblatt*, 23. April 1920.
- “Die Note Frankreichs an England”, *Innsbrucker Nachrichten*, 12. April 1920.
- “Die panislamistische Bewegung”, *Reichspost-Morgenblatt*, 20. Mai 1920.
- “Die türkische Frage”, *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920.
- “Die Vorgänge in der Türkei”, *Pester Lloyd Morgenblatt*, 16. November 1919.
- “Ein angebliches Geheimabkommen Englands mit der Türkei-Zur Sicherung der Türkei in Europa”, *Mittagsblatt-Neues Wiener Journal*, 1. April 1920.
- “Eine Alliierte Flotte vor Konstantinopel”, *Salzburger Chronik für Stadt und Land*, 15. November 1918.

- “Englische und französische Schiffe in türkischen Gewässern”, *Pilsner Tagblatt*, 13. November 1918.
- “Großer Aufstand in Anatolien”, *Volksblatt für Stadt und Land*, 28 September 1919.
- “Kemal Pascha”; “Die türkische Frage”, *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920.
- “Mekka und Moskau im Bunde”, *Vorarlberger Volksblatt*, 31. März 1920.
- “Meldung über blutige Unruhen in Konstantinopel”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20 Mai 1919.
- “Militärvertrag zwischen Sowjetrußland und der Türkei”, *Neue Preußische Zeitung (Kreuzzeitung)*, 12. Mai 1920.
- “Panislamistischer Aufstand”, *Arbeiterwille*, 23 März 1920
- “Panislamistische Erhebung gegen die Entente/ Von Thrazien nach Arabien- Die Verbandstruppen in Bedrängnis”, *Reichspost*, 22 März 1920.
- “Russische Verstärkungen für Kemal Pascha”, *Znaimer Tagblatt*, 19. Mai 1920.
- “Schwierigkeiten bei der Teilung der orientalischen Beute”, *Arbeiterwille*, 6. September 1919.
- “Türkei”, *Wiener Zeitung*, 16. April 1920.
- “Türkei”; *Pester Lyloyd-Morgenblatt*, 4. Februar 1920.
- “Türkei-Der heilige Krieg”, *Grazer Tageblatt-Morgen Ausgabe*, 22. Juli 1919.
- “Türkischer Angriff auf die bei Smyrna gelandeten Griechen”, *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20 Mai 1919.
- “Ultimatum der türkischen Nationalisten an die Entente.-Wegen der Besetzung des Konstantinopels”, *Neues Wiener Journal*, 29 März 1920.
- “Völlige Kapitulation als Waffenstillstandbedingung für die Türkei”, *Voralberger Volksfreund*, 8. November 1918.
- “Waffenstillstand mit der Türkei-Mitteilung über die Bedingungen”, *Salzburger Wacht*, 3. November 1918.
- “Waffenstillstand zwischen der Türkei und dem Verband- Bevorstehende Besetzung Konstantinopels”, *Reichspost-Morgen Ausgabe*, 2. November 1918.

B) Kitaplar

- AL-JUMAILY, Qassam KH. ; ÖZTOPRAK, İzzet, *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.
- C. HELMREICH, Paul, *From Paris to Sèvres. The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*, Ohio State University Press, Columbus OH, 1974.

- PERİNÇEK, Mehmet, *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları: 405, 1. Basım, İstanbul, 2005.
- QASIMLI, Musa, *Azerbaycan Türkleri'nin Milli Mücadele Tarihi 1920-1945*, Kanüs Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2006.
- SONYEL, Salahi R., *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, 1. Cilt-1918-1923, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi II. Kitap-Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Bilgi Yayınevi, II. Basım, Ankara, 1998.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi-I. Kitap: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, I. Basım, Ankara, 1991.

C) Makaleler

- GABİREL; V.; KURTZ, M. Carla, "Eugen Höflich", NDB-Artikel, *Deutsche Biographie-Onlinefassung*, <https://www.deutsche-biographie.de/downloadPDF?url=sfz32818.pdf&fbclid=I>
- HOEFLICH, OTTO, "Die Vernichtung der Türkei-Die Ursache der Abdankungsabsicht des Sultans", *Neue Freie Presse-Morgenblatt*, 20. Mai 1920, Nr. 20017, Ohne Jahrgang, Wien.
- HÖFFLICH, Eugen, "Das wiedererwachende Asien", *Wiener Morgenzeitung*, 12. Oktober 1919, Wien.
- JÄSCHKE, Gotthard, Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft von 1919-1939, Published by Brill, *die Welt des Islams*, New Series, Vol. 6, Issue ¾ (1961).
- JÄSCHKE, Gotthard, Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft, *Die Welt des Islams*, Bd. 16, Published by Brill, Newyork, 1934.
- wAR2hiwsXWMtzJSbLsOQb1uDh4mibUHLT57pn1kcHuyQvfvqHzVLz2j1mKSw Son Görüntüleme Tarihi: 26.03.2020, Saat: 13:40.
- YILMAZ, Mehmet-Serhat, Mısır Basını'nda Milli Mücadele Dönemi Türkiye'si Üzerine Bir Araştırma (1919-1922), *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 2009.
- YÜCEER, Saime, Attürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri'nin Siyasi Boyutu (1919-1938), Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri (14-15 Mayıs 2010), *Atatürk Araştırma Merkezi*, Ankara, 2011.

D) Ekler

- EK 1: "Der Islam gegen den Bolschewismus (İslam Bolşevizm'e Karşıdır)", *Volksblatt für Stadt und Land*, 10. August 1919, s. 3.
- EK 2: "Die Aktion Kemal Paschas (Kemal Paşa'nın Hareketi)", *Salzburger Volksblatt*, 12 August 1919, s. 2.
- EK 3: "Bolschewismus und Islam verbündet? (Bolşevizm ve İslam Müttefikler Mi?)", *Vorarlberger Volksblatt*, 11 März 1920, s. 1.
- EK 4: "Panislamistische Erhebung gegen die Entente/ Von Thrazien nach Arabien- Die Verbandstruppen in Bedrängnis (İtilaf Devletlerine Karşı Panislamist Ayaklanma-Trakya'dan Arabistan'a-Müttefik Birlikleri Sıkıntıda)", *Reichspost*, 22 März 1920, s. 1.
- EK 5: "Mekka und Moskau im Bunde (Mekke ve Moskova İttifak Halinde)", *Vorarlberger Volksblatt*, 31. März 1920, s. 3.
- EK 6: "Bildung einer nationalistischen Regierung in Anatolien-Mustafa Kemal Pascha verbündet sich mit den Bolschewiken (Anadolu'da Milliyetçi Hükümetin Teşekkülü-Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklerle İttifak Kurdu)", *Wiener Morgenzeitung*, s. 1.
- EK 7: "Kemal Pascha (Kemal Paşa)", *Deutsches Volksblatt-Morgen Ausgabe*, 24. April 1920, s. 4.
- EK 8: "Keine Unterwerfung der türkischen Nationalisten (Milliyetçilerin Boyun Eğmeyişleri)", *Vorarlberger Landes-Zeitung*, 26. April 1920, s. 3.
- EK 9: "Der Bolschewismus und der Orient (Bolşevizm ve Şark)", *Neuigkeits-Weltblatt*, 28. Juli 1920, s. 2.

E) İnternet Kaynakları

<https://www.deutsche-biographie.de/downloadPDF?url=sfz32818.pdf&fbclid=I%20wAR2hiwsXWMtzJSbLsOQb1uDh4mibUHLT57pn1kcHuyQvfvgHzVLz2j1mKSsw%20Son%20G%C3%B6r%C3%BCnt%C3%BCleme%20Tarihi:%2026.03.2020,%20Saat:%2013:40>. (E.T. 26.03.2020).